

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

કર્તા,

કવિ ગણપતરામ રાજરામ ભટ્ટ,

પ્રકાશક,

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી-

અમદાવાદ.

Rs 5 ==

Not only printed at the Diamond Jubilee P. Press.

પાર્વતીકુંવર ચારિત્ર.

કર્તા,

કવિ ગણપતરામ રાજારામ ભટ્ટ,

પ્રકાશક,

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી-

અમદાવાદ.

કિ 5 = =

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી પ્રવચમાલા,
સૌભાગ્યવતી પાર્વતીકુંવર ઇનામ કાવ્ય.

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

રચનાર

કવિ ગણપતરામ રાજરામ ભટ્ટ.

“બાળલક્ષ્મી થતી હાનિ, પ્રતાપનાટક,”
વગેરેના કર્તા.

આવૃત્તિ બીજી.

“સતી પતિનો ભવ સૌ મુધારે.”

અમદાવાદ,

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટીની આફિસ.

(સર્વ હક સ્વાધીન.)

સંવત ૧૯૭૮ — સન ૧૯૨૨.

કિંમત ૪ આના.

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી પ્રબંધમાલા.

સૌભાગ્યવતી પાર્વતીકુંવર ઇનામ કાવ્ય.

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

રચનાર

કવિ ગણપતરામ રાજરામ ભટ્ટ.

“બાળલક્ષ્મી થતી હાનિ, પ્રતાપનાટક,”

વગેરેના કર્તા.

આવૃત્તિ બીજી.

“સતી પતિનો ભવ સૌ સુધારે.”

અમદાવાદ,

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટીની ઓફિસ.

(સર્વ હક સ્વાધીન.)

સંવત ૧૯૭૮ — સન ૧૯૨૨.

કિંમત ૪ આના.

પ્રસ્તાવના.

ગદ્યમાં પ્રકટ થયેલા રા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ પ્ર-
ણીત “પાર્વતીકુંવરાખ્યાન” ને આધારે તે બાઈનું પદ્યબંધ ચ-
રિત્ર રચવાને સૌ. પાર્વતીકુંવર રૂમારક ફાંડમાંથી રૂ. ૩૦૦)
નું ઇનામ આપવાની જાહેર ખબર મળે સાલના નવેંબર માસના
“ બુદ્ધિપ્રકાશ ” માં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. તે ઉપરથી આ
પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર નો લઘુ ગ્રંથ રચવામાં આવ્યો હતો. તે
પસંદ પડવાથી તેના કર્તાને સભા વચ્ચે ઇનામ આપવાનો ફરાવ
સાક્ષર પરીક્ષકોની સૂચનાથી સોસાઈટીએ કર્યો હતો. આ ઉપરથી એ
સંબંધની સભા અમદાવાદમાં હિમાભાઈ ઇન્સ્ટિટ્યુટમાં ભરવામાં આવી
હતી, જેમાં અધ્યક્ષ સ્થાન આપણા સુપ્રસિદ્ધ વૃદ્ધ કવીશ્વર દક્ષપત-
રામે શોભાવ્યું હતું. તેમણે સભામાં પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર શ્રવણ
કરી ઇનામ આપતાં પોતાનો સંતોષ પ્રકટ કરતાં કહ્યું હતું કે “ આ
પ્રસંગે રા. ગણપતરામને ઇનામ આપતાં મને ઘણો આનંદ થાય છે;
કારણકે અત્યાર સૂઝી મારા મનમાં ચિંતા હતી કે, હું તો હવે
વૃદ્ધ થયો છું; એટલે મારી જગા કોણ સાચવશે ? પરંતુ આજ
આ કાવ્ય સાંભળીને મારા મનમાંથી એ ચિંતા દૂર થઈ છે.
રા. ગણપતરામની કવિતા ઘણી સારી છે; અને હું ધારું છું કે જેમ
સોસાઈટીએ મને સોનાને અક્ષરે કવીશ્વર પદ દાતરાવી આપ્યું

છે, તેમ એમને પણ આપે તો ખોટું નથી; એવા ગૃહસ્થોને તો સોસાઈટી સરખાએ રૂ. ૧૦૦) ને દરમાયે કવિતા કરવાને રાખવા જોઈએ. ” *

કવીશ્વરે ઇનામ આપવા સાથે જે રૂડી લાગણી દર્શાવી તેમાં મારી મહત્તા કશી પણ નથી; પણ એ પ્રતાપ સાર કરવા પોતાની મોજે આવેલી કવિતાનો છે. કહ્યું છે કે,—

કવિતા ધનિતા ચૈવ સરસા સ્વયમાંગતા ।

વલાદાકર્ષમાણા સા સરસા વિરસા મહેત્ ॥

અર્થ—કવિતા અને ધનિતા એ એની એવી રીતિ છે કે પોતાની ઈચ્છાથી આવે તો તે રસાલી-રસ દેનારી થઈ પડેછે; અને જો તેમને બળાત્કારે જેથી લાવવામાં આવે તો તે રસવાળી છતાં નીરસ નીવડે છે—કશું ઘોળતી નથી.

અહિં એટલું અવશ્ય લક્ષમાં રાખવાનું છે કે, પોતાની પ્રસન્નતાથી ભક્તનું ભલું કરવા-વરદાન આપવા આવેલી વાગ્દેવી આગળ અનુચિત કાર્ય ધરતાં, ઉચિત ઉત્કૃષ્ટ હોય તેજ ધરવું. નહિ તો “ માર્યા રક્ત મૈરવા ” ને બદલે “ માર્યા મક્ષંતુ મૈરવી ” જેવું થશે, અથવા “ ઇદ્રાસન ” ને સાટે “ નિદ્રાસન ” મળવા જેવો જોગ આવશે.

કવિતા સંબંધમાં આવો નિયમ છે, માટે સારા કવિઓ પોતાના ઉપર પ્રસન્ન થયેલી વાગ્દેવી આગળ સારાં પત્રની યેજના કરી પોતાના મનોરથ સિદ્ધ કરી શક્યા છે. મારો મનોરથ સિદ્ધ

કરવાનું યોગ્ય પાત્ર “ પાર્વતીકુંવરાખ્યાન ” ઉપરથી સતી પાર્વતી-કુંવર જણાવાથીજ મેં મનની મોજે આવેલી કવિતા આગળ તે બાઈનું પાત્ર નિવેદન કર્યું, અને તેથીજ તેમાં યથેચ્છ યશ દેનારા રંગો પૂરાયા છે. કલ્પિત વાર્તા કે આખ્યાયિકામાં કવિ પોતાની ચતુરાઈ દર્શાવવા કાવે તેરી કલ્પના લગાવી અલંકાર, ઉપમા, ઉત્પેક્ષા આદિથી પોતાના રંગમાં આવે એવા રંગો પૂરી કાવ્યને શણગારે તેમ તેનું કાવ્ય વખણાય છે; પણ ખરી બનેલી વાતમાં તો તે વાત ને તાદૃશ ખરા આકારમાં દર્શાવી-તેનું ખરું ચિત્ર તેમાં ભળે એવા રંગોથી પાડી આપવામાં કવિની બુદ્ધિ પ્રશંસા પામે છે, અને તેમ કરેથીજ તે વાત રસિક થાય છે.

સતી પાર્વતીકુંવરનું ચરિત્ર એક તાબે બનેલો થોડા સમય ઉપરનો બનાવ છે; જેને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની બીજી રીતમાં વર્ણવાય તોજ તે શૈભે; જેમાં નહિ જાજતી કલ્પના કે તર્ક વિતર્ક દાખલ કરવા એ ભાટાઈ ઠરે. માટે તેમ ન કરતાં મેં એ બાઈનું શુદ્ધ જીવનચરિત્ર તેમના પતિએ સતીના ગદ્યમાં રચેલા આખ્યાનને આધારે અને કાવ્યું તેમ રચ્યું છે; જેમાં વિષયની શોભા અર્થે તેમાં હવે એવા રંગ મેં મારી કલ્પનાને આધારે પૂછે. એમાં લોકચર્યા નાતચર્યા, આદિનાં દૃષ્ટાંત મેં મારી મતિ અનુસારે દૂંકામાં આપ્યાં છે; જેમાં એ સતી અને તેમના પતિનાં સગાં, મિત્રો, આદિનાં નામ સિવાયનાં નામો કલ્પિત છે; ચોકસ સ્ત્રી કે પુરુષનાં તે નામો નથી.

પતિપરાયણ વૃત્તિને માટે વિખ્યાત, કવિઓની વાણીદ્વારા પ્રખ્યાત

થયેલી પ્રાચીન સતીઓ તારામતી, સીતા, : દમયંતી, દ્રૌપદી તેમજ અનસૂયા, અહલ્યા, રેણુકા, અને નર્મદા આદિએ પોતાનાં ઉત્તમ ચરિત્રથી જગતને જેમ ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે તે આપે છે, તેમ પતિપરાયણ વૃત્તિવાળી આપણી આંખો આગળ થઈ યશનું ભાથું લઈ ગયેલી સતી પાર્વતીકુંવર આ ચરિત્રદ્વારા ઉત્તમ બોધદાયિની થશે તો તેમાંજ હું મારી કૃતિનું સાર્થક માનીશ.

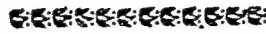
માનવી જીવનચરિત્રમાં તેના રૂપ કરતાં ગુણ વાંચનાર સાંભળનારનું મન વિશેષ આકર્ષે છે, સારો બોધ આપે છે. પાર્વતીકુંવરમાં રૂપ કરતાં ગુણ વિશેષ વસેલા હતા, અને તેથીજ તે પોતાનું ચરિત્ર નોંધાવવાને પાત્ર જણાયાં છે. એથી આ ગ્રંથમાં જ્યાં તેમના ગુણ સંબંધી વાત આવે છે, ત્યાં મેં તેમાં હજે એવું વિવેચન કરી મારી તે બાદ પ્રત્યેની રૂડી લાગણી દર્શાવી છે.

અમદાવાદ, સંવત ૧૯૪૬ }
આશ્વિન વદ ૩૦, દીપોત્સવી. }

ગ. રા. ભટ્ટ.



અનુક્રમણિકા.



ક્રમં.	બાબત.	પૃષ્ઠ.
૧ ભું.	પાર્વતીકુંવર ચરિત્રનો ઉપક્રમ.....	૧
૨ ભું.	પાર્વતીકુંવરનાં જન્મ, લગ્ન, ગુણ, અને કેળવણી.	૨
૩ ભું.	પ્રથમ વયનો નિર્દોષ ગૃહસ્થાશ્રમ.....	૪
૪ થું.	પતિપ્રેમ સંપાદનની પ્રક્રિયાઓ.....	૫
૫ મું.	સ્વામીના અભ્યાસકાળમાં શૌભાવેલું ગૃહરાજ્ય.	૭
૬ હું.	પુત્રવતી થવા પાડોશણોની પ્રેરણાઓ.....	૯
૭ મું.	સ્વામીની સલાહથી આપેલો ઉત્તર.....	૧૦
૮ મું.	સતીના સુધરેલા વિચારોનું નિરૂપણ.....	૧૨
૯ મું.	રા. સા. મહીપતરામનો વિલાયત જવાનો વિચાર.	૧૪
૧૦ મું.	વિલાયત જવાના વરજોળાનું નારી આગળ નિવેદન.....	૧૬
૧૧ મું.	પાર્વતીકુંવરે પતિને આપેલી હિમ્મત.....	૧૮
૧૨ મું.	પતિપત્નીનો વિયોગ.....	૨૦
૧૩ મું.	વિલાયતથી આવી સ્વામીનું સંબંધીથી જૂદા રહેવું.	૨૧
૧૪ મું.	સતીનો પતિ સાથે રહેવાનો આજ્ઞવ.....	૨૩
૧૫ મું.	લોકચર્યા.....	૨૫
૧૬ મું.	નાતચર્યા.....	૨૭
૧૭ મું.	નાત પરનાતનો તિરસ્કાર અને સસરાનું મૃત્યુ.	૨૮
૧૮ મું.	સસરાની ક્રિયામાં નાતનું નડતર.....	૩૦

પવન ચંદનવનથિ વહેતો, વખાણે જનજાત,
 ગુણકથન ગુણિ જનનું તેવું, વખણાએ ભલિ ભાત. ૭
 એવું જાણી હર્ષ આણી, ત્યાગિ શક્તિ વિચાર,
 પવિત્ર પ્રમદા પાર્વતીના દાખું ગુણ ઉદ્દગાર. ૮
 જેના ગુણનું ચરિત્ર ચાડ, કંથે રચિયું રીઝી,
 અહો ! ભુતજામાં ભામની, સતિ જેતાં ન જડે ખીજી. ૯
 તેવિતું હું આ તકે, જીવનચરિત્ર કહું કોડે,
 છે ઉચિત અહિપતિઃઉચરવાને તદ્દપિ કહું એક મ્હોડે. ૧૦

કડવું ૨ જી. રાગ માઝ.

“ જોખા કહે છે શુણને સાહેલી, લાવ નાથને વહેલી વહેલી ”—
 એ દેશી.

તાપીતટપર પુર રઢિયાળું, ‘ સુરત સોનાની મૂરત ’ વાળું;
 તેમાં નાગર ગૃહસ્થાનિ નાત, વડનગરી છે શુભ વિખ્યાત. ૧
 એમાં સંવત અઢાર સત્યાશી, માર્ગશીર્ષ વદ ઝોકાદશી;
 મહેતા સાહેબરાયજી ઘેર, પાર્વતી જનમ્યાં શુભ પેર. ૨
 મંછાગૌરીકદર અવતરિયાં, જેણે દુળ અજવાળાં કરિયાં;
 ત્રીજાં સાહેબરાયનાં તનયા, હતાં પાર્વતી બીજાં હમયા. ૩
 પાર્વતી પાર્વતીસમ પુનીત, પતિપદમાં જેનું શુદ્ધચિત્ત;
 હમા થકિ અદકો ગુણ એક, હકરહિત જણાણો વિશેક. ૪
 દક્ષતાત ગૃહે યજ્ઞ જાણી, ભુવાની હઠ પૂર્ણ ભરાણી;

સીતા વન વસી મન નવ માર્યું, કરાવવા કંથથી નિજ ધાર્યું;
માયાવી મૃગચર્મને માટ, નાથને ઉપજાવ્યો ઉચ્ચાટ. ૬

એવું કામ કદા આ સતિયે—કર્યું ન હતું જાણવ્યું જેને પતિએ;
જનમાં વસી મન વશ રાખી, રહ્યાં પાર્વતી પકરિપુ* પાખી.
પતિવ્રતને દૃઢ અનુસરિયાં, પીડ પ્રાદ પડે નવ હરિયાં;
નાથની બની નૌકા સારી, ઇચ્છિત કાંઈ મૂક્યા ઉતારી. ૮

ચાર વર્ષની વયમાં માતા, દેવગોક ગયાં સુખદાતા;
માતામહિ મણિકુંવરે જેનું, પછી જતન કર્યું શુભ એનું. ૯
પાંચમે વરસે તેહ પરણી, જેની કલેશરહિત હતિ કરણી;
તાતનો પ્રેમ પૂરણ પામી, વેદના એથી ઉરની વામી. ૧૦

ગાનતાનમાં તાતજી પૂરા, બુદ્ધિમાન હતા બહુ શરા;
ફારસી કલમે વિખ્યાત, વહેમની માનતા નવ વાત. ૧૧
ગુણ તેમના તનયા મધ્ય, ઝળકી ઉઠ્યા જેતાં સઘ;
વડઆધ્યે પહાલ વધારી, દૌહિત્રીને સઘ સુધારી. ૧૨

લખતાં વાંચતાં ત્યમ ગાતાં, શીખવ્યું નવ ચાતાં તાતાં;
ધ્રુવાખ્યાન મામેરું મોઢે—કર્યું પાર્વતી કુંવરે કાઢે. ૧૩
ઓખાહરણ નળાખ્યાન સારું, શીખી દશમ વાંચવા વારું;
મહિમન્ શિવકવચ સંસ્કૃતમાં, શીખવ્યાં માતામહિયે તે તકમાં. ૧૪
આદિત્યહૃદય હૃદય કર્યું જેણે, વિસ્તાર્યું જ્ઞાન વળતી એણે;
નહાનપણમાં કાન એકપાક પીયે, ડ પરમ સહી વિધિ વાંકે. ૧૫

* છ શત્રુ—કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સર, એ છ વિકાર.† નરસિંહ મહેતાનું મામેરું.

કાન માથું ઢાલું થઇ અશાત, વૈધ શંભુરામે ક્રીધં શાત;
પણ વિરૂપ એથી શિર થયું, નાસુર પાછલે ભાગે રહ્યું. ૧૬

વળણ.

તાલ પડી નાસુર હતું, પણ શિર વેણિ* વિશાળ,
વાળી શોભિત શિયળની, ન ચઢ્યું એપર આળરે. ૧

કડયું ૩ જી. રાગ મેવાડો.

“વડી વેવાણ રિસાયાં જાણી, લક્ષ્મિજી પાસે આવ્યાંજ” —
એ દેશી.

રાવ સાહેબ મહીપતરામનિ, પત્ની પરમ પુનીતજ;
મંસાર નિજ શોભાવા લાગી, પાર્વતિ રૂડી રીતજ. ૧
સાસનું સુખ એહ સતીને, ન હતું મૂળથિ માંડીજ;
કંથને મેલી સવા વરસના, મરણ શરણ થયાં માંડીજ. ૨
એકજ વર્ષે મોટા ન્હાની વયના વર વરી છોટાજ;
તોપણ તે શું લગી લગની, ગુણ ગ્રહી મન શું મોટાજ. ૩
ભણતા ભવના સાથી તે તક, ભવ આ ભામા કેરોજ;
સાસુ વિના સુખ માંહે ન હતો, પણ ગુણ ગ્રહી ધણેરોજ. ૪
સ્વામી કે સાસરા પક્ષીની, વાત હિણી આ વનિતાજ;
સ્વપ્ને પણ ઉચરી નવ જાણી, પરવશ દિન બહુ વીત્યાજ. ૫
વિનય ગુણે વશ ક્રીધાં સ્વામી, ક્ષમા ખડ્ગથી દ્રેષજ;

* જોકે તાલ પડવાથી શિર વિરૂપ થયું તોપણ તેણે શીયળવ્રતની
મોટી વેણી પોતાને મસ્તકે વાળી શોભા ધારણ કરી. એ વેણીમાં
કાંઈપણ આળ રૂપી મેલ ભર્યો નહિ.

- કાપી નાખ્યો આ કામનિયે, કાંચો એથી કલેશજી. ૬
- ભરવું સિવવું, ભાત ભાતના શીખી પાક નિપાવાજી;
જે તકમાં આ જીવતીજીવન, લાગ્યા શાળે જવાજી. ૭
- પીસ વર્ષની વામા થઈ પણ, આવ્યું નવ સીમંતજી;
માન ઘટયું આ માનની કેરું, તોપણ રહિ નિશ્ચિંતજી, ૮
- ખટખટ ખોટીમાં ખશિ ન પડી, વંઝ.પણભય આવ્યેજી;
જે તકમાં જીવતી એ ભયથી, નાચે જેમ નચાવેજી. ૯
- ધંત્ર મંત્ર ને જાદૂ ટોણાં, તુચ્છ ગણ્યાં ગુણવતિયેજી;
ખાધાથી ન ખંધાઈ કદા, શુર જણવ્યું સાચી સતિયેજી. ૧૦
- મનના વહેમ વિદારી નાખ્યા, પ્રભુ આસ્થાઅસિ* ધારીજી;
પતિને તોષ પુરો ઉપજાવ્યો, સંતોષ ઉર શણગારીજી. ૧૧
- ચરતી વરગણુ જોઈ વનિતા જ્યાં લગિ પિયુ પરતંત્રજી;
સાદાર્થમાં મહા સુખ માની, ચલવ્યો ધરનો તંત્રજી. ૧૨

વળણ.

ચલવ્યો ધરનો તંત્ર ચાડ, ચતુરા ચિત દઈ ધણું;
ધણિધંધે શુભ સહાય આપી, વખાણ કરે શું તેણું. ૧

કડવું ૪ થું. રાગ ચોપાયાની દેશી.

“ વૈશંપાયન ઐણિ પેર ખોલ્યા શુણ જનમેજય રાય ”—
એ દેશી.

અંગ્રેજી સ્કુલમાં મોનીટર નાથ પ્રથમ નીમાયા,

* તરવાર—પરમેશ્વરની આસ્થાથી તરવારથી મનના વહેમ કાપી નાખ્યા.

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

- ચાર રૂપિયાને દરમાથે, સલિના સાસુજન્યા. ૧
- ઐદ પગારે આસિસ્ટન્ટનિ, નોકરિ મળિ પછિ ત્યાંહે,
વિચાર સુધર્યા કુળવણીથી, ભણ્યા સુધારા માંહે. ૨
- એથી નાથ તણી નિંદા, કુળવતિને કાને આવી,
તોપણ પણ નવ ચૂકી ચતુરા, પતિપક્ષે ચિત લાવી. ૩
- કુળવણી માહાત્મ્યે મહિલાની તુલના કીધી કંથે,
પરણીને પ્રિય પ્રાણુ ગણી, પતિ પળ્યા પ્રેમને પંથે. ૪
- દારાને દાસી ગણવાદિક, અણસમજણુ ગઘ નાસી,
માનનિ સાચી મિત્ર અહો ! ઉર વિચાર સુધર્યે ભાસી. ૫
- પતિ સંગતથી પાર્વતિના વિચાર સુધરવા લાગ્યા,
ધર્મ વિષેના દૃઢ કીધેલા, તે નવ તરતજ ત્યાગ્યા. ૬
- તંત કરી નવ તે પર નાથે, બળ બદલાવા કીધું,
નમ્ર ગુણે નારિયે નાથમન, નિજમાં વાળી લીધું. ૭
- લોકહીતમાં એ લલના, પતિ કામ લાગિ એક લક્ષે,
રાજી રાખે નીજ રમણને, રહિ પૂરી તે પક્ષે. ૮
- સરતમાં “પરહેજગર” નીકળતું માસિક પત્ર;
તંત્રી તેના નાથ નિમાયા, લાયક લેખક તત્ર. ૯
- તે જન હિતના કામે કામિનિ, કંથ કામમાં કોડે,
પત્ર વ્યવસ્થા કરવામાં, વળગે કામે પતિ જોડે. ૧૦
- તરણાવસ્થામાં તારણિતન, બહુ રીતથી બગડ્યું,
દાંત પડ્યા નખળા, દમ ઉધરસ વળગી વપુને * રગડ્યું. ૧૧

પણ નવ મંદ બની એ અળખા, સ્વામી સુખ દેવામાં,
આનંદ ને ઉત્સાહ ધર્યો અતિ, પતિની શુભ સેવામાં. ૧૨

વળણ.

સેવામાં આનંદ માની, સુરતથી મુંબાઈ જવા,
ધૃષ્ટિ જણાવી અતિ ઘણી, ધણિની સુખદાતા થવા. ૧

કડવું ૫ મું. રાગ ગરબીના.

“અલખેલિરે અંખે માત, જોવાને જમએ”—

એ દેશી.

સ્વામી સુખ દુખની જાણ, શુભ સતિ પારવતી,
પતિ એજ પોતાનો પ્રાણ, ગણતી જ્ઞાનવતી. ટેક.
અલ્પિન્સ્ટન કાલેજે મુંબાઈ, સ્વામિ ગયા જે વારરે,
ધૃષ્ટિ જણાવી હૃદયતણી ધણિ, થઈ પોતે તૈયાર. શુભસતિ ૧
ધરકામનિ હરકત હરવાને, કામનિ ધરિ અતિ કોડરે,
અભિલાષા દર્શાવી પૂરણ, જાવા જીવન જોડ. શુભસતિ ૨
એથી અભિરુચિ જાણિ શ્વસુર, સતિ મોક્ષી નિજ સુત સાથરે,
ધર માંડયું મુંબાઈમાં જોણે, સ્થિતિ અનુકુળ નિજ નાથ. શુભસતિ ૩
જોતાં વય એકવીસ વર્ષની પણ લક્ષણ બત્રીસરે,
ભક્ષ્યાં, તે શું સુખી ન કરી શકે, પોતાનો પ્રિય ઇશ.* શુભસતિ ૪
સ્વતંત્રતાથી ધરનું સૂત્ર ચલવતાં ઝળકી જેહરે,
રાત્રી વિતે રવિ કિરણ પ્રસારે, એ રિત દીડી એહ. શુભસતિ ૫
પ્રસન્ન પતિ એ થકી થઈને, કીધી નીજ પ્રધાનરે,

ડહાપણુ દેખી કદી ન ઉવેખી, આપ્યું પ્રતિદિન માન. શુભસતિ૦ ૬
 પ્રાતઃસમે પ્રભુનામ સ્મરી, સતિ વળગતિ ધરને ધંધરે,
 સૂતી નહિ દિનમાં આ દારા, બાંધ્યો એવો બંધ. શુભસતિ૦ ૭
 ધરનો પાયો એ બે ગુણથી, નાંખ્યો નિર્મળ નારરે,
 આળસનો પ્રથમેથી એણે, પૂર્ણ કર્યો સંહાર. શુભસતિ૦ ૮
 કરકસરે ધર-નાવ ચલાવા, બની સુકાની સારરે,
 પિયુને આળ કશું નવ આવે, ત્યમ ખેડ્યો સંસાર. શુભસતિ૦ ૯
 સ્વચ્છ હૃદયની સ્વચ્છ રાખતી ધરને ધર શણગારરે;
 પિયુને પ્રીત પુરણ ઉપજવા, સદા રહે તૈયાર. શુભસતિ૦ ૧૦
 નાહી ઘોષ આ નિર્મળ નારી, જપતી પ્રભુના જપરે,
 રાંધતાં પણ રટતી રામા, જેનિ હતી ઉર છાપ. શુભસતિ૦ ૧૧
 સૂર્યપૂજા પર શ્રદ્ધા એના ઉરની હતિ ભરપૂરરે,
 હરિ હર દેવી દેવાદિક જેના દીલથી ન હતાં દૂર. શુભસતિ૦ ૧૨
 પાકક્રિયામાં પકવ બનેલી, રાંધી રૂડિ રસોધરે,
 પિરસે પતિને પ્રેમ ધરીને, રહે હરખે મુખ જોઈ. શુભસતિ૦ ૧૩
 બે રીતે પોષે આ બાળી, પતિને રૂડી રીતરે,
 ઉત્તમ પાકે ઉદર અને ચતુરાધ્યે પૂરણ ચિત્ત. શુભસતિ૦ ૧૪
 અવકાશે શુભ ભરવું સિવવું, ગાવું હરિ ગુણ ગાનરે,
 વાંચવું સાંચવું જ્ઞાન એ કરતી, ધરે ન બીજે ધ્યાન. શુભસતિ૦ ૧૫
 કુવડ અને કુલટાના ગુણની હતિ એમાં અતિ ખામીરે,
 સુધડ અને સતિના ગુણ સઘળા પૂર્ણ રીતેથી પામી. શુભસતિ૦ ૧૬
 નાથ સ્થિતિ સુધરી ધન મળતાં, પણ ન ધર્યું અભિમાનરે,

જોકે જર જીવતી કર આવ્યો, પણ નવ ભૂલી ભાન. શુભસતિ ૦ ૧૭

વળણ.

ભાન ભૂલી નવ ભામતી, મંત્ર તંત્ર પર મોહી,
ચતુરા ચોવિસ વર્ષની, પ્રસવ્યા વિણની હોધરે.

કડવું ૬ કું ચોપાયાની દેશી.

- પાર્વતિને પાડોશણિયો, બહુ વિધના વહેમે ઠેલે;
પણ પકવ વિચાર તણી તારણિ, પગ નવ આગળ મેલે. ૧
- નિજ પાડોશી ગોર ઢાંગમાં પહોંચેલો પાખંડી;
મહિમા તેનો પાડોશણિયો આવી ઉચરવા મંડી. ૨
- “બાધ પાર્વતી ! શું કહું તમને, એ બ્રાહ્મણ છે એવો;
વાંઝણિ મેણું તરતજ ટાળે, છે પરમેશ્વર જેવો.” ૩
- ખીજ કહે “બાધ એ ભટજની છે જતરાતી જાપ;
મંત્રપાણિ એનું અજમાવી જુઓ તજ જક આપ.” ૪
- ત્રીજ કહે “જક શાને કરવી, તક આંજનય રૂપાળી;
ચટ મૂકી ભટ-પાણી પીને થા બધ બાળક વાળી!” ૫
- ચોથી કહે “ચતુરનાં જૈયર, હોય ચીકણાં ઝાઝાં;
વાયું એ નવ કરતાં હાર્યું-કરે વગાડી વાળ.” ૬
- કહે પાંચમી “પાંચ કહેલું, માનવું તે છે સાઈ;
એકલહું માનવી અંતે સૌને થાય અકાઈ.” ૭
- આમ મંડિ પાછળ માનનિયો માલ બતાવી મોટો;
ગોરે આશું વચનજ આવી, “દઉં ન દિલાસો ખોટો.” ૮
- મંત્ર પાણિ પીધા પછિથી, તણ માસે આશા થાશે;”

ભટ કહે “બ્રાંતિ તજીને પીજો, ભવની ભાવઠ જશે.” ૯

રોજ દારણી થાતી તેમાં, થયો આજ બહુ તંત;
પાછળ લાગી પાડોશણિયો, ખરી ધરી ને ખંત. ૧૦

ત્યારે પાર્વતિકુંવર ઝિયર્યાં, “બહુ સાઈં મુજ એ’નો;
પતિને પૂછી આપિશ ઉત્તર, મત ઝટપટ લઈ તેનો.” ૧૧

કહે ભામાઓ “અરે ભાયડા, બાધ શું સમજે એમાં;
ગાંડાં શાં એવાં કાઢો છો, ગુપ્ત કામ છે તેમાં.” ૧૨

“અરે ગુપ્ત મેં આજ સુધીમાં, કશું નથિ રાખ્યું તેથી;
અને વળી નથિ રાખવું મારે, અણુજાણ્યું કશું એથી. ૧૩

માટે મજિ તેમને પછીથી, આપિશ ઉત્તર એનો;
નથિ અપમાન તમાઈં કરતી, ક્ષમા કરો હવે એ’નો.” ૧૪

વળણ.

એ’નો ક્ષમા કરો તમે, એમ કહી પતિપાસ;
અન્યા બનાવ તણી બંધી, કરિ વારતા પ્રકાશરે. ૧

કડવું ૭ મું. રાગ ધનાશ્રી.

“જોખસે પંડયે પત્રજ આપ્યું મહેતાજને હાથજ” —
એ દેશી.

“પાડોશણો પ્રિય કહે છ આપણી, ફરિ ફરિ મુજને એવુંજ;
વંઝામેશું ભાગવું હોય તો, કર તું કહિયે તેવુંજ. ૧

ગોર અમારી નાત તણો છે, ઈલમી પાકો એવોજ;
કામ કરી આપે છે ઝટપટ, જેને મનોરથ જેવોજ. ૨

બહુ ઘર પારણિયાં બંધાવ્યાં, એણે પાછ નિજ પાણીજ;

- વંશ જતા કંઈ કેરા રાખ્યા, વ્યર્થ ન જેની વાણીજી. ૩
- માટે તું તેનું મંત્રેલું પાણી-પી પછિ થાને પનોતીજી;
આળસમાં દિન કાં કાઢેછે, રહિશ વિલે મુખ્ય જોતીજી. ૪
- હઠ કરિ ભોળા ભામનિયો, બહુ મુજને વ્યર્થ ભમાવેજી;
એકનો ઉપદેશ મને પ્રિય અંતરમાં નવ ભાવેજી. ૫
- ભાવિ પ્રમાણે સર્વ બને છે, દૈવેચ્છાબળ મોટુંજી;
મારા મનમાં દદ છે એવું, છે ખીજું સૌ જોટુંજી. ૬
- હરિ ઈચ્છાવણુ તૃણુ નવ હાલે, ખેલ છે સઘળા જોટાજી;
જંત્ર મંત્રના કરનારા જન; જાણું ઠગ છે મોટાજી. ૭
- પણુ પૂછળ થઈ લાગી બાધઓ, પાવા પેલાનું પાણીજી;
ઉત્તર શું વાળું હું એમને? છું અતિશે અકળાણીજી” ૮
- નાથ કહે તથ “હે સન્નારી, એનો ઉત્તર છે ખાસોજી;
જોખારીને તે ઝટ આપો, અંતર નવ અકળાશોજી. ૯
- દાક્તર* ભાઉને પાણિ બતાવી, મત તેનો મહિં લેવોજી;
હા તે કહેતો પીવું મારે, ઉત્તર દેવો એવોજી.” ૧૦
- રૂચિ વાત વનિતાને હૃદયે, માર્ગ ગણ્યો એ સીધોજી;
પાડોશણને પિયુનો કહેલો, ઉત્તર ઝટપટ દીધોજી. ૧૧
- તવ તે બોલિયો ‘ પીટયા દાક્તર, સમજે શું તે એમાંજી;
ગાંડાં છો બાઈ જળ જરિ પીતાં, જાયછે શું કહો તેમાંજી. ૧૨
- ચાંગળુ’ પાણી માસ ત્રણ લગી, પીતાં સુખિઆં થાશોજી;
મંત્રનાર છે બ્રાહ્મણુ, પાણી ચોખું નવ વટલાશોજી. ૧૩

પહેલેથી નથિ પાછા આપવી, કરજો અર્થ સરે રાજીજી;
 દૂધમાંથી પોરા શા કાઢો? આ'વાં શાં છો પાજીજી!" ૧૪
 પાર્વતિકુંવરે પાકા ઉત્તર, દૃઢ રહિને તવ આપ્યોજી;
 "ઈશ્વરનો નિયમ કો કાળે, કોથિ ન જાય ઉથાપ્યોજી. ૧૫
 મંત્રથિ છૈયાં છોડે થાય તો, રાણી ને શેકાણીજી;
 વાંઝણિયો નવ રહેજી કદાચે, વ્યર્થ વલોવો પાણીજી. ૧૬
 વામા દુખની વિપત્તિઓમાં, વંઝા દુખ નથિ નહાનુંજી;
 તે ટાળવા આજી જે જે કરવાં, તે પ્રભુચોરી માનુંજી." ૧૭

વળણ.

માનું પ્રભુચોરી હું એમાં, એમ કહી ન પાણી પીધું;
 વિશ્વાસ વિશ્વાધીશનો કરિ, સતિનું કારણ સીધું. ૧

કડવું ૮ મું. રાગ રામઝી.

"નળને નિંદે પ્રમદા દાધીજી"—

એદેશી

મંત્ર વિણ ઈશ્વરને તંત્રજી, આજિ સુધરી આ બાધંતી સ્વતંત્રજી;
 આસ્થામંત્ર હરીનો ફળિયોજી, તેથિ પાર્વતિનોદિન વળિઓજી. ૨

ઢાળ.

દિન વલ્યો ત્રણ માસમાં, એ વારથી નિરધાર;
 સુકાનું લીલું કરે, નિજ કૃપા વડે ડીર્ઘાર. ૧
 મંત્રપાણી આણિ આસ્થા, પીધું હોત આ નાર;
 "કાકતાલીયન્યાય" થી, સતિ લેત અવળો સાર. ૨
 કર્તાકૃણાનિ અજાણ રહેતાં, તૂત માનત સાચું;

- સતિમતી વિદ્વેષ પામ્યે, કામ રહત અતિ કાચું. ૩
- પારસ તજ પત્થરશું પ્રીતી કરત નિર્મળ નારી;
પણ, પણ રાખી પ્રભુ શુભ તેનું, પડતિ નરક ઉગારી. ૪
- પરમેશ્વર પોતાનાં જનને, કસી પૂરી પેર;
અડીવેળે સહાય આવે, કરી તેપર મહેર. ૫
- મહેર કરી આ માનની પર, ઉદર ગર્ભ ઉછેર્યો;
મહિમા પુરણ જણવી પોતાનો, સફળ કર્યો સતિદેશે. ૬
- શુકન મુહુર્ત નવ ગણતિ સાચાં, સ્વામિસંગતિ પામી;
ભૂત જદ્દ મૂકની ભ્રમણા ભલી વિધ વામી. ૭
- તેલિયા* ને વણિ ટેલિયા, ઠેલિયા જેણે દૂંધું;
વ્યતિપાત વૈધૃત વાર વહેમની વાત જાણી જુઠું. ૮
- કરસનદ.સને “ સત્ય પ્રકાશ ” પ્રકાશ અંતર કીધો;
જે ઢોંગિયું મારગ ધર્મનો તે તુર્ત ત્યાગી દીધો. ૯

* સુરતમાં એક વેળા એ બાંધને જોઈએ એક તેલિયો રાજ આવીને બેઠો હતો; તેને એમનાં કાઠીજીએ બોલાવી પૂછ્યું કે—આ વહુને છોકરાં કેમ થતાં નથી ? તેલિયો કહે—નવ પૈસા, નવ શેર આટો, નવ પાશેર ધી ગોળ, પાણી, સિંદૂર, લીંબુ, ને પાણી લાવ; છોકરાં અટકાવનારને પકડી આપું. પાર્વતીકુંવરે તેને કાઠી મૂક્યો. તેણે કહ્યું—તું છ માસમાં આંધળી થઈશ. આથી એ બાંધનાં બેન વગેરે જૈરાં ડરી ગયાં પણ એ બાંધ નીડર રહી હતી. + દૂંઠે ઠેલ્યા—ગણકાર્યા નહિ. * પોતાના બાપીકા ધર્મ ઉપરથી આસ્થા ખશી નહોતી, પણ ધર્મનો જે માર્ગ ઢોંગી અને અનીતિવાળો એમને કર-સનદાસ મૂળજના પત્ર દ્વારાએ જણાવ્યો તે માર્ગ ત્યાગ કર્યો. આ સમયે કરસનદાસે “ સત્યપ્રકાશ ” દ્વારા વલ્લભાચાર્ય ઉપર બહુ ઉપાડ કર્યો હતો.

- બુદ્ધિવર્ધકકન્યાશાળે, કામની ધરિ કાઠ;
 જાતી પરીક્ષા કારણે, મન તણે ઉજવળ મોઠ. ૧૦
 પતિપર ઉદાર આ દાર રહેતી, તન મન ધનથી પૂર્ણ;
 નિજ પદ્મ પતિકામ દેવા, થઈતિ આતુર તૂર્ણ,* ૧૧
 સાધારણ સતિચરિત ચારૂ, યથા યોગ્ય સંક્ષેપ;
 સાર ગ્રહિ ગ્રહિ અત્ર દાખ્યાં, વર્ણિ મનવિક્ષેપ. ૧૨
 પણ પતીસુખદાયિનીની, વાત હવે કહું મોટી;
 કસ જણાવ્યો આ કામની, ચઢિ પૂર્ણ દુઃખ કસોટી. ૧૩

વળણ.

- કસોટી દુઃખ ફેરિ ચઢી, ધણિ દુઃખની થઈ ઢાલ;
 સંકટમાં સરશી રહી, વધારિ વનિતા વહાલરે. ૧

કડવું ૯ મું. રાગ દેશાખ.

“ જોડ્યો નાગ કરી પરણામ, માફ કરકોટક છે નામ”--

એ 'દેશી.

- મૂળથી આ મહિલાના સ્વામી, પદ કેળવણી તણું પામી;
 જશ પામ્યા હતા અતિ સારો, હતા સુધરેલ જેના વિચારો. ૧

*જલદી-રા. શ્રી. મહીપતરામ કોલેજનો અભ્યાસ પૂરો કરી “લૅન્કલાસ” માં દાખલ થએલા ત્યારે રીડના પ્રોફેસર સાહેબની તેમના ઉપર પૂર્ણ કૃપા હોવાથી, તેમને સોલિસીટરના “આર્ટિકલ ક્લાર્ક” કરવા ઇચ્છા જણાવી હતી. એ કામમાં રૂ. ૪,૦૦૦ પ્રથમ ખર્ચવા પડે છે, તે માટે જોતાનું સઘળું ધરણું આપવા એ બાઈ તૈયાર થયાં હતાં.

તેથી સાહેબ હોપ સુખાણુ, હતો જે કેળવણિનો ભાણુ;
 ખંત ખેપી સુધારાનો સાર, હતો ઈન્સ્પેક્ટર એ વાર. ૨

તેણે ઉત્સાહ ઉરમાં આણી, પાર્વતી પતિ યોગ્ય પ્રમાણી;
 વાત કહિ અતિ વહાલ ધારી, કેળવણી રીત દેવા સુધારી. ૩

“ જાઓ ઇંગ્લાંડ મહીપતરામ, જુઓ ત્યાંનું કેળવણી કામ;
 શિક્ષણ રીત ત્યાંની સર્વત્ર, શીખી દાખલ કરી દો અત્ર. ૪

એથી લાલ થશે બહુ સારો, થાશે કેળવણીમાં સુધારો;
 ખર્ચ થવાની હરકત હરીશ, લાલ તમને હું સારો કરીશ.” ૫

વિચાર ઉત્તર દેવા કહીને, કહ્યું કામની પાસે જઈને;
 “ શુણુ શાણી હે મુજ ધર રાણી, ઉત્તર આપજો કહું તે પ્રમાણી.” ૬

એમ કહીને હોપકથનનો—સાર ભાખ્યો જણુવિ મત મનનો;
 તવ તારુણી વાત વિચારી, હા વાળવા વાણિ ઉચારી. ૭

તેથી હા કહી હોપને જઈને, સાવધાન સારી રિત થઈને;
 ગુપ્ત રાખિ આ ગુહાનિ વાત, જણુ ત્રણે આ તક ભલિભાત. ૮

ગુજરાતીશાળા-પરીક્ષક—હતા મહીપતરામ તે તક;
 અમદાવાદ રહેતા ત્યારે, વાત બનિ આ બધી હતિ જ્યારે. ૯

નરનરી આ નગર મોઝર, પામ્યાં વસિ થોડું પ્રેમ અપાર;
 મૈત્રિ સારા કુટુંબનિ સાથે, કીધી પાર્વતિયે નિજ હાથે. ૧૦

પાડોશી તણી પ્રીત વધારી, પાર્વતિયે સુસ્નેહ સમારી;
 થઈ બહુ પ્રમદા તણી ખ્યારી, વશીકરણ વિનય તાણું ધારી. ૧૧

નિજ વાસના વનિતા વિસ્તારી, પતિસહ નડિયાદ પધારી;
 નાથ બદલી ખેડાભાગ માંહી, થાતાં આવવું પડિયું આંહી. ૧૨

વળણુ.

આવયું પડિયું આંહિ પછીથી, બનિયું શું વૃત્તાંત ?
ભાખું તે હું ભાવથી, શુણુ જો થઇ સૌ શાંતરે. ૧

કડવું ૧૦ મું. ચોપાયાની દશી.

- અમદાવાદ વિભાગથિ બદલી, ખેડાવિભાગ માંહી—
થાતાં નાથનિ સાથ સુનારી—આવ્યાં નટપુરઃયાહી. ૧
- એ અવસરમાં હોપ તણો આવ્યો પતિ ઉપર પત્ર;
જવા વિલાયત તણિ મતલબનો, આટોપી સા અત્ર. ૨
- તેથી તારુણિસહ સ્વામી—સૂરત જઈ ત્યાં તે મૂકી;
મુખ્ય હામ ધરીને ચાલ્યા, સ્નેહવેલ કરિ સૂકી. ૩
- પણ, પણ પતિનું રાખનારિ સતિ, અતિ મન વ્યાકુળ હોતાં;
વાત ન આ ક્રો આગળ કહિ જરિ, પાનીએ ચિત પ્રોતાં. ૪
- પણુ અદશ્ય પાંખાળિ વાતનો, થાય ન કરતાં ચોભ;
વિચરે દાટી હોય તોય જ્યમ જ્ય બિલાડી મોભ. ૫
- કેળવણી ખાતાના ઉપરી, હાવડે ધરિ હેત;
પાર્વતિ—પતિને જાવાનો, કરવા માંડ્યો તો વેત. ૬
- પણુ ઉપડવા પહેલાં ઉપડી, વાત પ્રાંત આ આવે;
“ મહીપતરામ વિલાયત જાએ, ” જે તે મુખથી ભાવે. ૭
- ખળભળિ નાગરિ નાત બધી, શુજરાતે પેઢો-ધોળ;
ચતુર જનો પણ ચિકણુ થઇને કીધી ચોળાચોળ. ૮

વિલાયત જવાના વરઝોળાનું નારી આગળ નિવેદન. ૧૭

નાત બહાર કાઢવા નાગરો, કમરો કસવા લાગ્યા;
 ભડકણ મિત્રો આ ભિયાના, ભડકણ થઈ એથી ભાગ્યા. ૯
 સગાં સાગવાં થવા આગવાં, વેણ ઉચારવા લાગ્યાં;
 વજ્રપાણ વાક્યોનાં વનિતા—હૃદય વિષે જઈ વાગ્યાં. ૧૦
 કાકીજી પાર્વતિ કેરાં, તેને નિજ સાથે લઈને;
 ઝટપટ મુંબઈ જઈ પહોંચ્યાં, અટકાવા અધિરાં થઈને. ૧૧
 ઉપદેશી ભત્રીજાને, અડચણ બહુ વિધ બતલાવી;
 કાંતા* પછિ નિજ કાંતડું પાસ, એકાંતે પહોંચી આવી. ૧૨
 નાથ કહેછે હે નારી, મારી હિંમત છે છુટી;
 દેખેછે તું નિજ દૃષ્ટે દશ દિશામાં જવાળા બિડી. ૧૩
 નવું કામ છે આ તેથી, છે નવાઈ જનમાં ફેલી;
 સાહસ મોટું કરવું મારે, રે ! શિર આધું મેલી. ૧૪
 જોખમ એમાં છે અતિ ભારે, સોસવું પડશે તારે;
 અરે ! કાંકરો કાઢિ નાખવા, ઉલટી વર્ણો ચારે. ૧૫
 સગાં મિત્રથી કાઈ રીતની, ન થશે પાછી પ્રજ્ઞ;
 વનિતા! વ્યવહારે વિપત્તિના ઉગશે બાવળવૃક્ષ. ૧૬
 નૌકા નહાની નખાળી* આપણી, દુસ્તર દરિયે તરવો;
 સાપે છછુંદર સાથું છે, હવે કહે શો વિચાર કરવો? ૧૭

વળણ.

કરવો શો વિચાર હાવે મત દો ધારી ધીર;

* સ્ત્રી-પાર્વતીકુંવર. † કંથ- મહીપતરામ. ‡ પોતાના પક્ષના સુધારાવાળા મુઠીલર છે, અને તે સામે વિરુદ્ધ પક્ષનો મહાસાગર ગાજે છે.

સ્વામીસુખદાતા તદા, ઉચરી *વનિતાવીરરે.

૧

કડવું ૧૧ મું. રાજ પ્રભાત.

પ્રાણપ્રિય પીઠ ધરશે ન કદિ પિંડમાં, પ્રભુ કરે તે સદાકાળ સારું;
જાઓ વીલાયતે જરૂર જીવન તમે, સુખત એ વાતમાં છેજ માઈ. ટેક
સત્યનો ટેક સચ્ચિદ્વન રાખશે, મન વિષે ધ્યાન તેનું ધરીને,
પરવશે આજ પંપાળ સૌ પરહરી, ડગમગી જરિ ન જાશે ડરીને.

પ્રાણપ્રિય ૧

અગ્નિજ્વળા અતિધણી મેં, શુણી કાન છે, હાથ ચિત રહે નહીંએવી મોટી;
વિપતિ-વાદળ ચઢી આવશે શિર ધણું, વાત તે પણ નથી નાથ જોટી.

પ્રાણપ્રિય ૨

નાત બહારજશે જન્મ આખો વૃથા, દીકરી પુત્રને કો ન દેશે;
વંશ રહેશે નહીં એથિ પ્રિય આપણો, લાડકો પ્રસવિ તો તે ન લેશે.

પ્રાણપ્રિય ૩

વાત આ રીતિની ભીતિ ભરિ સાંભળી, વિકટ જળમાર્ગ છે ત્યાં જવાનો;
વહાણ ચઢવે નથી લહાણ કો રીતની, ખેલ છે જીવ જોખમ થવાનો.

પ્રાણપ્રિય ૪

થરર ધરકાટ છુટે શુણી વાતને, તોય પણ ધિરજ હું નાથ ધારું;
ખોદ્યું નિજ પાળવા પરવશે, નવ ડરો હેત ધરિ હા મુખેથી ઉચારું,

પ્રાણપ્રિય ૫

નાથ નથિ કોઈનું ખોટું કરવા જતા, દેશહિત કામ ધરિ હામ જાઓ;

અહિત કદિ આપનું એથી હરિ નહિ કરે, સંશયી સ્યામ નવ નામ થાઓ.

પ્રાણપ્રિય ૬

પાણિ નિંગ જનતણું પ્રભુજિ પોતે જુઓ, નવ ખુઓ તેહનો ટેક રાખે;
સત્યને ત્રાજવે જગતત્રાતા ધસી, વિઘ્નવાદળ વિખેરીજ નાખે.

પ્રાણપ્રિય ૭

રાય હરિશ્ચંદ્રની સા'ય હરિએ કરી, ટેક પરિપૂર્ણ તેનો તપાસી;
સુધનવાને ઉધાર્યો કદા તમથી, નરસિયાની કરી ફેક* હાંસી.

પ્રાણપ્રિય ૮

આપ એ રીત ધરિ ટેક પણ લીધનો, રાખિ વિશ્વાસ પ્રભુનો, પધારો;
વિઘ્ન આપત્તિ અતિ આવશે તાવશે, દેખશે દુઃખ-દવનો વધારો.

પ્રાણપ્રિય ૯

પણ નહી હારશે ભાર શો છે? ગણી, ભજવશે વેષ પૂરો લિધેલો;
તો ત્રિભૂવનધણી સહાય આપી ધણી, દાખશે ભવ કૃતારથ કિધેલો.

પ્રાણપ્રિય ૧૦

સ્વપ્રભાં આશ હોશે ન જેતી કદા, તેનિ તનયાશું સુત આપ વરશે;
હાલ નિંદા નકામી થશે પારવનિ, સ્તુતિ થઈ અંત સૌ અર્થ સરશે.

પ્રાણપ્રિય ૧૧

હિંમત હાર્યા થકી હાંસિ પ્રિય બહુ થશે, નરસ અતિ લાગશે ઊપરીને;
માટ ઉચ્ચાટ મુજ માટનો સૌ તજી, જાઓ હરિનામ મનમાં સ્મરીને.

પ્રાણપ્રિય ૧૨

* નરસિંહ મહેતાની જે હાંસી થયેલી, તે મોસાણું વગેરે કરી મિથ્યા કરીને જેની મહત્તા વધારી.

કડવું ૧૨ મું. રાગ ધનાશ્રી.

- પત્નિતાણું પણ જોવા પતિયે, પૂછી વાત જવાનીછ; ;
 જેમાં અડચણ અતિશય લારે, નિજ શિર દાખિ થવાનીછ. ૧
- તે શુણિ રામા ડંગી નવ જરિયે, શરત્વ નિજ ઝળકાવીછ;
 બિરદાવે ક્ષત્રાણિ ક્ષત્રિને, તે રિત તુર્ત જણાવીછ. ૨
- સરાણુરૂપ બનીને બાળી, ધણિતીખે ધરિ ધારછ;
 એથી વાત જવાનિ વિદાયત, નાથે કરિ નિર્ધારછ. ૩
- એક માસની સાગરવાટનિ, સામગ્રી તૈયારછ;
 કરવા ક્રોડ ધરીને લાગી, વનિતા આ તે વારછ. ૪
- ઊપડવાનો અવસર આવ્યો, શુદ્ધ પાંચમ મંગળવારછ;
 સંતત ઓગણિશ સોળના દૈત્રે, ચિંતાતુર થઈ નારછ. ૫
- વહાલાતણા વિયોગધૂમ્રથી, આંખે આવ્યાં પાણીછ;
 અમુઝાણી શાણી ધણિ એથી, વદી શકી નહિ વાણીછ. ૬
- મિત્રો વિદાય વેળા પતિના આવેલા હતા પાસેછ;
 તેથી તારણિ તે તક કશુંએ, ઉચરિ ન રૂંધિત શ્વાસેછ. ૭
- નીકળતાં ધરમાંથી લીધો, સુત સતિને ખોળેથીછ;
 હૃદય આંખિને ચુંબન કરિયું, ચિતને બહુ ચોળેથીછ. ૮
- એ અવસર દંપતિની ઉરગતિ, પિગળાને થઈ પાણીછ;
 નેત્રદારે આવી નેત્રે, સામાને સમઝાણીછ. ૯
- આ સુત પહેલાંની નિજ સંતતિ, ઉછરી ન હતી શેષછ;
 વાંઝિયાઆરનિ પુંજ ઉપર પ્રેમ, તેથી હતો વિશેષછ. ૧૦
- કદળુ હૃદય કરિ કંથ સિધાવ્યા, કામનિયે ધીર ધારીછ;

સુતસહ મુંબઈમાં રહિ બાળા, બહુ જેની બલિહારીજી. ૧૧

પતિભિત્રો આ પતિવ્રતા ધર, જતા ધીરજ દેવાજી;-

ગંગાદાસ, ધિરજરામ દાકતર આત્મારામજી જેવાજી* ૧૨

શરીર સાર ન રહે મુંબઈ, પતિઆજ્ઞા જવ આવીજી,

જ્યેષ્ઠ પુત્રને લઈ આ જીવતી, સૂરત તરત સિધાવીજી. ૧૩

વૃદ્ધ શ્વસૂરે કરિ સાંતવન કહ્યું, વહુ સંક્રાંત્ય ન ધરશોજી;

જિવતાં સુધિ નહિ પડિશ હું જીવદો, રહિશ લમારા સરશોજી†. ૧૪

ડરશો નહિ મનમાંહિ જરી, હરિ કરશે રૂડાં વાનાંજી;

માટે વાટે ઘાટે શુભિ કશું, છણુ છણુશો નહિ છાનાંજી. ૧૫

આશ્વાસન સસરે કરિ રાખ્યાં, વહુને રૂડી રીતીજી;

અકળામણનો પતીવિરહનો, વરસ દિવસ ગયો વીતીજી. ૧૬

વળાણ.

વરસ દિવસ વીત્યા પછી, તરસ શમવા કામ;

સંગમસાગર ઊલટી, લાવ્યો શ્યામા-શ્યામરે.‡ ૧

કડવું ૧૩ મું. રાગ રામઘી.

પતિ સતિને મળ્યા જવ આવીજી, વેષ લીધેલો પૂર્ણ ભગ્નવીજી;

પણ નાતકટાક્ષ નિહાળીજી, મનોવૃત્તિ વિવેકપંથ વાળીજી. ૧

* રા. ગંગાદાસ કિશોરદાસ, દા. ધીરજરામ, દા. આત્મારામ પાંડુરંગ.

‡ સાથે-પક્ષમાં. § પતિ સાગરના પ્રવાસે ગયા હતા તે સાગરને પાછા આવ્યા ત્યારે સંગમસાગર એટલે મેળાપ કરનારો દરિયો એવું વિશેષણ આપ્યું છે.

ઢાળ.

- વિવેકપથ મનવૃત્તી વાળી, ધરથી ભિન્ન નિવાસ;
કર્યો મહીપતરામે, પત્ની પિતૃનો હરવા ત્રાસ. ૧
- તાત કાકા એક ધરમાં, રહેતા હતા ધરિ સંપ;
માટે ન મન વિચારિયું, તેમનો હરવા જંપ. ૨
- તાતે તતુજથું વળગિ રહેવા, કર્યો અદકો તંત;
પીક ક્યમ દહું પુત્ર તુજને, અવસાન કાળે અંત. ૩
- સમજાવ્યા તેમને સુતે તવ, નવ થશે નરમ લગાર;
પુત્ર હું છું આપનો તે, જાણુ સૌ સંસાર. ૪
- પણુ અંત સમયે આપને, કારણુ વિના ક્યમ દુઃખી
કરવા? કહો હે તાત, એથી થઇશ હું નહિ સુખી. ૫
- તાતને સમજાવિ કાકા સાથ રાખ્યા તારે;
વળગતિ વામા પ્રતી પછિ, વધા તેણી વારે. ૬
- તું માન ઓ મુજ માનની, કહું ક્યન તે નિર્ધાર;
સાથ મુજ રહેવા મહીં, નહિ દેખશે કંઈ સાર. ૭
- સંસાર તારો થશે ખારો, બોધ માની મારો;
સમય વર્તીં ચાલ શાણી, વેળા વાત વિચારો. ૮
- અડચણ તણુ અંબુધિ ભરિયો, નાવ તેમાં નાર;
મૂક મા ઓ ખ્યારિ મહિલા, સાંપડશે નહિ સાર. ૯
- દેજ દિધું કર્તારે તેથી, વાળ મન તજિ મામ;
મુખ તજાવિશ માંડે તેનું, હક કરો આવી આમ. ૧૦
- છતે પુત્રે વંશવૃદ્ધિની ન રાખિશ આશ;
પુત્રી થતે ઓ પ્રેમદા, થાશે ધણું ઉપહાસ. ૧૧

હું કોઇ વાતે ઓછું પડવા દેઇશ નહિ મુજ દાર;
માટે જુદાં રહેવા મહીં છે સાર નાર વિચાર.

૧૨

વળણ.

વિચાર નાતે નિશાન માડ્યું, ત્યજવા મુજ વ્યવહાર;
શુભિ એવું સૌ કથન તે, હચરી નિર્મળ નારરે.

૧



કડવું ૧૪ મું. રાગ વેળાવર.

“ વનચર વીરા વધામણી, કહે ને ક્યાં થકી આન્યો ”

એ દેશી.

નારી કહે શુભો નાથજી, મારા હૈયાના હાર;

હું આ ભવમાં આપથી, નથી જૂદી થનાર. ટેક.

જીવનથી જૂદાં થવું, એ તો મરણથી માહું;

સ્વામીરહિત સુંદરીતણું, જાણો શિળસુખ નાહું. નારી૦ ૧

ભૂલ શિ પડિ ભામા તણી, તરછોડો તેને;

આપ વિના દિન અદપમાં, જોશો જિવવિણ જેને. નારી૦ ૨

મિનજળ જેવો આપણો, દઢ છે પ્રેમખંધ;

તો ક્યમ પિયુ હવે પરહરો, વિચારો સ્નેહસંધ. નારી૦ ૩

પતિ-પ્રેમજળતણી માછલી, હું છું અગળા ખચીત;

તથી જૂદા રહેવું નવ ઘટે, પૂર્ણ દાખીને પ્રીત. નારી૦ ૪

જોડ ન પ્રિય જૂદી પડે, પશુ પક્ષિ જેવાંની;

તો વાત વિપરીત ક્યમ કહે, તપાશીને તેવાંની. નારી૦ ૫

ખંડીત જોડું થાય તો, કંઈ જાતનાં પ્રાણી;

દેદાર નિંજ દાખે નહી, દેહનો અંત આણી. નારી૦ ૬

- કંથ છતે રહે કામની, અળગી જે એથી;
 પાપણિ દુખની તાપણી, તુચ્છ કા નથિ તેથી. નારી૦ ૭
- સતિ દષ્ટાંત નહી જડે, પતિ વિમુખ રહ્યાનાં;
 કુલટાનાં મુંજ કંથજી, નથિ ચરિત કહ્યાનાં. નારી૦ ૮
- સતિ સીતા ને દ્રૌપદી, વન જીવન જાતાં,
 જનમાં રહિ નહિ હડ ગ્રહી, શોષ્યાં દુખ અતિ તાતાં. નારી૦ ૯
- કંથની સંગે કામની, દુઃખમાં સુખ માન્યું;
 સ્વામી વિના રહેવા વિષે, સુખમાં દુઃખ માન્યું. નારી૦ ૧૦
- સન્નારિને જ્યાં નાથજી, ત્યાં છે નવ નિધિ પૂરી;
 સ્વામી વિનાની સાહિબી, સમજેજી અધૂરી. નારી૦ ૧૧
- પુત્ર પિતા પરિવારમાં, રહેવું પતિ પાળે;
 ગોળ વિના કંસારનો, સ્વાદ તે જ્યમ ચાળે. નારી૦ ૧૨
- પુત્રને કન્યા નહિ મળે, તેનો તાપ ન ધારું;
 “બ્રહ્માનો વંશ જતો નથી,” મત એ છે મારું. નારી૦ ૧૩
- મંત્રતિ થાશે સુતાતણી, લાજ રાખશે હરજી;
 પાણિ પહેલાં મોજાં કશાં, કાઢવા ધીર વરજી*. નારી૦ ૧૪
- નાતની ગરજ નથી કશી, મારે નાથ ત્યાં નાત;
 કંથદ્રેષી નિજ જાતના, મારે મન છે કજાત. નારી૦ ૧૫
- મરવું જિવવું સુખરૂપ સહ, પતિસહ પ્રિય માનું;
 પિંડ છતે જૂદી નહિ પડું, પડયું જે સહ પાનું. નારી૦ ૧૬
- કાયાથિ છાયા છૂટી કદી, પડતી નથિ સ્વામી;
 તેમ તમથિ જૂદી નહિ પડું, કહું છું શિર નામી. નારી૦ ૧૭

વળણ,

શિર નામી વિનતી કરી, રહિ રાખા પતિ સાથ;
વાટે ઘાટે નાતમાં, પછિ શી વિસ્તરિ વાતરે.

૧

કડવું ૧૫ મું. રાગ ભાર.

“મેહેતે વનડયો શંખ, સમચાં વનમાળા” —

એ દેશી.

ચોટે ચકલે ને ચોટ, ચર્યા રહિ ચાલી;

કુચલી વણ કોપણ હામ, રહું નહિ તહિં ઠાલી.

૧

વાટે ઘાટે ને હોટે લોક કરે વાતો;

મળિ માનવિયોનો સંઘ, જરૂર જોવા જતો.

૨

પેલો નાગર જોવો હોય, વિલાયતિ તો આવો;

ખીન્ને કહે, ચંદ્રભાઈ, મને તે જતલાવો.

૩

જો જો ખંડૂ ઓ હોલો, ખારીમાં પેલો;

કાંછે ! કાંછે ! ગૂલાબ, કહે ધાંચી ઘેલો.

૪

લલિતા કમળા ઉઠિ ધાઈ, માળ થપા હેડી;

પુછે પાંચેક સખિયો પાસ, માળમાં જે જેડી.

૫

પડતું નાખી ઓ અલિયો, ઝટપટ કાં ચાલી ?

જોવા જોવા વિલાયતિ ચાલો, જોલી તે ખાળી.

૬

ઓ આવે ચમકતી ચાલે, જો ચંદનગવરી;

માણુકમાં કહે, રહો છાનાં, મુકો મોંની લવરી.

૭

હાં ખારી અટારી માંહિ, જીવતિયોની જામી;

કડવું ૧૬ મું. રાગ પદનો.

“ હૈયાના ફૂટા, હરિસંગે હેત ન કીધું ”—

એ દેશી.

નાગરની નાતે ચર્યા કરે નરનારી;

બળતે કેા ખૂરે એવ.માં, ગપ મનગમતી મારીરે,—ટેક.

વિલાયતીના ધરનાં વહાલાં, જઈ જઈ તેના ધરમાં;

ધાલ મેલ કરિ પાણિયે પિયેછે, નાતચિ રહી નીડરમાંરે. નાગર૦ ૧

એમ હોય તો બોલ્યા બહુ જન, આ અવસર નવ ચૂકે;

એના ધરમાં જતાં સગાંને નાત બહાર ઝટ મૂકારે. નાગર૦ ૨

ગેબી ગોળો કેા કલેશીએ, એવો ત્યાં ગબડાવ્યો;

વરવહુને વહાલાંથી જેણે, તુર્ત વિછોહ પડાવ્યોરે. નાગર૦ ૩

કળકળાટ કળિરૂપ મનુષ્યે, દંપતિકુળમાં ધાલ્યો;

નળ દમયંતી પૂકે કળિબુગ, ચડસ ધરી જ્યમ ચાલ્યોરે. નાગર૦ ૪

નારશંકર કહે નરહરિને, ઠરાવ ત્યાં શો કીધે;

નાખ્યું પેલાનું ધર કાપી, કે છે રહેવા દીધોરે ? નાગર૦ ૫

અદબદ રાખ્યોછે હજિ એને, અમુલક ઉચર્યા એવું;

ભાનુ કહે કે ભવાઈ થઈને, થાશે જોવા જેવુંરે. નાગર૦ ૬

હમણાં નથી જમાડવું જમવું, વિજયાનંદ વહેછે;

ધાણું પડશે રૂપરામનું.* તક દમવાની તે છે રે. નાગર૦ ૭

જયાકુંવર વિજયાને કહેછે, સુધરી બયર એની;

* રા. સા. મહીપતરામના પિતા-જેઓ વૃદ્ધ હતા તે થોડા સમયમાં સ્વર્ગવાસી થશે તે વખતે એમને કનડવા, એવો વાણીનો કટાક્ષ કર્યો.

કડવું ૧૬ મું. રાગ પદ્મના.

“ હૈયાના કૂટા, હરિસંગે હેત ન કીધું ”—

એ દેશી.

નાગરની નાતે ચર્યા કરે નરનારી;

બળતે કેઃ ખૂરે એવ.માં, ગપ મનગમતી મારીરે,—ટેક.

વિલાયતીના ધરનાં વહાલાં, જઈ જઈ તેના ધરમાં;

ધાલ મેલ કરિ પાણિયે પિયેછે, નાતચિ રહી નીડરમાંરે. નાગર૦ ૧

એમ હોય તો બોલ્યા બહુ જન, આ અવસર નવ ચૂકા;

એના ધરમાં જતાં સર્ગાને નાત બહાર ઝટ મૂકારે. નાગર૦ ૨

ગેબી ગોળો કેા કલેશીએ, એવો ત્યાં ગળડાવ્યો;

વરવહુને વહાલાંથી જેણે, તુર્ત વિછોડ પડાવ્યોરે. નાગર૦ ૩

કળકળાટ કળિરૂપ મનુષ્યે, દંપતિકુળમાં ધાલ્યો;

નળ દમયંતી પૂડે કળિજીગ, ચડસ ધરી જ્યમ ચાલ્યોરે. નાગર૦ ૪

નાશકંકર કહે નરહરિને, ઠરાવ ત્યાં શો કીધે;

નાખ્યું પેલાનું ધર કાપી, કે છે રહેવા દીધોરે ? નાગર૦ ૫

અદમદ રાખ્યોછે હજિ એને, અમુલક ઉચર્યા એવું;

ભાનુ કહે કે ભવાઈ થઈને, થાશે જોવા જેવુંરે. નાગર૦ ૬

હમણાં નથી જમાડવું જમવું, વિજયાતંદ વહેછે;

ધાણું પડશે રૂપરામનું* તક દમવાની તે છે રે. નાગર૦ ૭

જયાકુંવર વિજયાને કહેછે, સુધરી બચર એની;

* રા. સા. મહીપતરામના પિતા-જેઓ વૃદ્ધ હતા તે થોડા સમયમાં સ્વર્ગવાસી થશે તે વખતે એમને કનડવા, એવો વાણીનો કટાક્ષ કર્યો.

- તિરસ્કારનાં તિર અતિ તીખાં, વાઝ્યાં હૃદ્યા સરશ્યાં. ૧
- ત્રિભર્ણુનો કોપાનળ કરી, જ્યાળ વધારી જાઓ;
તેના ધર્પા-અંગારે કરિ, દવ ચોથીમાં* લાઓ. ૨
- તેથી કણખી કોળી કો, ધર ચાકર રહેવા નાવે;
છાંટ્યા હોય અડદ્યા જાણે, તરત વટાણા વાવે ! ૩
- અવણ્ય અડચણ પ્રથમારંભે, પાર્વતિ*કુંવરે વેડી;
અવગુણ પતિનો ઉર આણી સતિ, હડને ન પડી હેડી. ૪
- સંકટમાં સ્વ.મી સરશી રહિ, ગરવી+ આપ ગણાઈ;
આપ તણી+ બહાદુરિ બાળામાં, આ તક તર્ત જણાઈ. ૫
- પતિ સાથે સતિ અતિ દુખ અનુભવિ, આવી અમદાવાદ;
નાથ તણી નોકરી જ્યાં હતી, ત્યાં પણ હતો વિવાદ.+ ૬
- રાવ બહાદુર રામપ્રસાદ, અને ત્યમ લોળાનાથ;
મિત્રો મહીપતરામ તણા તે, હતા અહીં ભંધિ ભાત. ૭
- તે ઘરનાં ઘેરાંએ બહુવિધ, જાણવી પૂરણ પ્યાર;
રાખ્યો પાર્વતિકુંવર સાથે, મળવા હળવા વ્યવહાર. ૮
- પણ ખીજાં નાગર બ્રાહ્મણનાં, સ્નેહી સ્ત્રીજન કોઈ;
નવ આવે ત્યમ નવ બોલાવે, બિહાયાઈ બહુ જોઈ. ૯

* ચોથી વર્ણુ-શુદ્રાદિએ. + મોટા મનવાળી. (વિષત્તિથી હારી ન જતાં ટેકમાં-ભારમાં રહેલી). + એ બાધના પિતા મોટા હિંમતવાન અને નાત સાંમે ટક્કર ઝીલવામાં એકો હતા. (આ વિષે રા. સા. મહીપતરામ કૃત “પાર્વતિકુંવરાખ્યાન” પૃષ્ઠ ૧૬ માની ટીકા જોવી).

+ ચર્યા-અમદાવાદમાં પણ ચર્યા ચાલતી હતી.

માટી સાથે મળી જતાં હવે, તાસિર જોજો તની રે. નાગર૦ ૮
 તાપી કહેછે બહુ તપિ જમને, બહુ એણિયે ઉકાળ્યું;
 પાવન થઈ પતિ પાસ જઈ, નિજ સુતનું સુખડું ટાળ્યું રે. નાગર૦ ૯
 શિવગૌરી કરિ લાંબો કર કહે, ઉઝળી થઈને હાવે;
 જોઈ તો ખરિ ફરિ પંગતમાં, પગ ધરિ કવી આવેરે ! નાગર૦ ૧૦
 અષ્ટકમલદલગૌરી હચેરી, એ રઝળીને મરશે;
 અનુ* એનો મોઢો થઈ સોઢો, કડક કુંવારો ફરશે રે. નાગર૦ ૧૧
 બાળા કહે આજા નથિ લાળા, કહો એટલે શું સરશે ?
 પથરો પેટ પડ્યો પુત્રીનો, તો તેને કાણુ વરશે રે. નાગર૦ ૧૨
 ડાસો રહ્યો કુંવારો જાણ્યું, ડાશી રહિ નવ જાણ્યું;
 જડાવ મા કહે જૂની આંખે, નવું કૌતક આ આણ્યું રે ! નાગર૦ ૧૩
 ધનગૌરી કહે ધૂળ મેળવ્યું, મતિપણું જણવી એણે;
 પતિવ્રતા થઈ પેટ ચોળિતે, સાલ હલુ* કર્યું તેણે રે. નાગર૦ ૧૪
 ફેરો અફળ થયો આ એનો, લવમાં દવ બહુ ભાર્યો;
 નંદા કહે નિંદા લઈ માથે, મોર એણે શો માર્યો રે ? નાગર૦ ૧૫
 વળણ.

મોર એણે શો માર્યો, શોર કરી કહે સર્વ;
 ભાણું ટાણું ટાળિયું, પરવારી સૌ પર્વ રે. ૧

કડવું ૧૭ મું. ચોપાયાની દેશી.

નાત અને પર નાત તણાં, નિંદાનાં શર શિર વરસ્યાં;

* અનુભાષ-પાર્વતીકુંવરનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર. (માત્ર આ વખતે સંતતિમાં
 રેજ હતો.)

સ્વામિ સાથે સુરત એહ આવી, દંડકવન જ્યમ સીતા સિધાવી. ૧
 પતિશિર શત્રુ ગળે અનેક, છંછેડાએલ છક ભર્યા છેક;
 વિદ્ય કરવામાં મગજ ભાસે, તોપણ તારણી ઉર નવ ત્રાસે. ૨
 સસરાની ક્રિયા કરવામાં, સ્વામીને અડચણ ધરવામાં,
 સામા પક્ષમાં વેદિયા લળિયા, વાળ્યા કોઇ રીતે નવ વળિયા. ૩
 કરાવવા ક્રિયા ના પાડી, ગેરે તપિ જઇ અતિશે ત્રાડી;
 સંપ કરિતે બીજા ભૂદેવો, કીધ નિશ્ચય તેમણે તેવો. ૪
 ક્રિયા જે કો કરાવશે એને, નાત બહાર મૂકીયું તેને;
 એવો વિપ્રોએ બાંધ્યો બંધ, પ્રસિદ્ધ કર્યો તેહ પ્રબંધ. ૫
 એથિ ક્રીયા કરાવવા કેરી, ગાડી અટકી મળ્યે જન ઝેરી;
 હોહો નાત અને પરનાતે, થઈ રહિ હીણું બહુ ઉચરાતે. ૬
 વહાલાંથી નવ પાસ અવાય, આંસુ પાડી અતી અકળાય;
 નાતના અતિ દુઃસહ ત્રાસે, સગું એક ન આવે આવાસે. ૭
 સુત માંદો ને ઉત્પાત આ'વો, લીધો પાર્વતિયે દુઃખલહાલો;
 સંકટ એહ સમયનું કેવું, ધીરવિરતી હામ હરે એવું. ૮
 સ્વામી આ સંકટથી ત્રાસી, હડી જઇતે બન્યા બિદાસી;
 નંદશંકર* પાસે જઇતે, દાખ્યું દુખ અતિ ગળગળા થઇતે. ૯
 પણ પતિવ્રતા પાર્વતિ નારી, નવ હૈયેથિ હિંમત હારી;
 ધણીની થઈ ધીરજ ઢાલ, વધારી ઉર વંનિતા વહાલ. ૧૦
 સ્વામી સંકટ પડિયા પેખી, પોતાનું દુઃખ આપ ઉવેખી;
 સુતચિંતાને ચિતથી ટાળી, સાવધાન બની આ બાળી. ૧૧

* નંદશંકર તુળજશંકર પ્રખ્યાત “કરણવેલા” ના ગ્રંથકર્તા.

જનમાં રહિ વન વસવા જેવો, અનુભવ આ સતિ કરતી;
 પણ ઝોઝુ આણી પતિ આગળ, અરે ન મુખ ઉચ્ચરતી. ૧૦
 એવામાં દુખ દેવા પૂરું, જોગ બન્યો તે જોજો;
 દંપતિને દુખ દેવા આવ્યો, વળિ સંકટનો જોજો. ૧૧
 મંદવાડ મોઢા સુતને, મસ આવ્યો જવ ભયકારી;
 સમાચાર સસરા પડિયાના, તવ પામી આ નારી. ૧૨
 નાથ સાથ સુત માંદો લઈને, સૂરત આવી બાઈ;
 જ્યાં નિજ નાત તણો ક્રોધાગ્નિ-રહ્યો હતો ધુંધવાઈ. ૧૩
 ભડકો તેનો ઊઠ્યો ભારે, આ તક દંપતિ આવ્યે;
 મૂછો મરડી કહે દંશીલા, કિક આવ્યાં છે દાવે. ૧૪
 ગઈ વેળા વેળા નવ વાળી, તનમન* કરિ તેનાએ;
 પક્ષ કરી બહુ પાણી વલોવ્યું, વગવાળા એનાએ. ૧૫
 કોઈ કહે કે અરે ભાઈ, એ વખતે અદમદ રાખ્યું;
 પણ આ વખતે ભળશે ભેળું ! કરિ કૌતક એમ ભાખ્યું. ૧૬

વળણ.

કૌતક કૂડા કપટિયો, કરિને મન મલકાય;
 દાનવ જેવા માનવો, પરપીડે પુલકાય રે. ૧

કડવું ૧૮ મું, રાગ આશાવરી.

“ શુણી શ્રીરંગ મહેતો આવ્યા ધાઈ, ભાવે ભેટયા બન્ને વેવાઈ ”—
 એ દેશી.

સતિ પાર્વતિ-દુખની કહાણી, કહું જેવી રિતે મેં છે બાણી;

* નાચી રહેવું—અતિ આતુરતા દર્શાવવી. (ગઈ વખત એના પક્ષનાએ તનમનાટ કરી દહાડો ન વાજ્યો—૪૦).—

લોક કોકટ જોનાર છે, ખેત્ર અન્યના નાથ;
 પીડ ન પારકી પારખે, સ્નેહ શો તે સાથ ? કામનિ० ૮
 નૈપથ્યપતિએ પ્રગ્ન નાણું, હિત કીધ અમીત;*
 પાણિ ન પાચું તે વન જતાં, કાએ પરખીને પ્રીત. કામનિ० ૯
 રામસરીખા રાયનું, હિણું ઉચર્યો વિશેક;
 પરિયટ† ‡ પ્રગ્નવર્ગથી, એવો લોકવિવેક. કામનિ० ૧૦
 વડકાકા ભીખ્મ હતા લલા, કૌરવ પાંડવના જેહ;
 તકતાની તાપણિ તાપિયા, પાંડવને દર્શ છેહ. કામનિ० ૧૧
 બિલ્લે ક્ષેપો વારૂ વૃક્ષથી, પક્ષીઓ વેરાય;
 સરવર સ્ફુલ્લે સારસો, તે ઉપર ન ભરાય. કામનિ० ૧૨
 મધ ચુશી મધુકરો પુષ્પની આવે તવ પાસ;
 દાધ્યા વનમાં તૃણચરો, વસતાં નથી વાસ. કામનિ० ૧૩
 પૈસો જતાં પુંથ્રલી†. તજે પુરુષનો પ્યાર;
 સ્વાર્થી એ રિત સર્વ છે, સ્વામિ આ સંસાર. કામનિ० ૧૪
 ભીડમાં ભય હરનાર છે, સાચો શ્રી ભગવાન;
 જગત આ જૂઠું જણાયછે, નાશ જેતો નિદાન. કામનિ० ૧૫
 ઓછું ન ઉરમાં આણુશો, ખોટા ખેલ નિહાળિ;
 આ તક જાશે ‡ ટળી, વેળા જોશે રૂપાળિ. કામનિ० ૧૬

વળણ.

રૂપાળી વેળા દેખશો, તવ સ્વપ્નું આ સર્વ;

* અપાર-નળરાજાએ પ્રગ્નનું પુષ્કળ હિત કર્યું હતું, પણ વનમાં જતાં તેને અને તેની ત્રૈલોક્યમોહિની રાણી દમયંતીને કોઈએ આંગળું પાણી પાચું નહોતું. † ઘોખી. ‡ ચેસ્યા.

ઘૈર્ય દેવા ઘણીને લાગી, પતિચરણકમળ અનુરાગી;
પ્રાણજીવન ! શેય ન કરશે, નયણી નાતનો છે ડર શો ? ૧૨

વળણ.

ડર શો છે ? સ્વામી કહો, હું તમથી જૂદી નથી;
આપણ બે એક નાતને, તોડે કાણ કહો મથી ? ૧

કડવું ૧૯ મું. રાગ રામઘ્રી.

“ વૈદર્ભી વનમાં વલવલે ”—

એ દેશી.

કામનિ કહે શુભો કંથજી, મારા પ્રાણજીવન;	
વિપતિમાં ધીરજ ધારવી, મારા તનમનધન.	કામનિ ૧
દુખ આગ્યે દુર્ગળ થઈ જવું, દિકા ફરવું જોઈ,	
સંબંધિને સાલ સારખું, શત્રુને તાલ તોઈ.	કામનિ ૨
પ્રભુ કસ કાઢેછે આપણો, કીર્તિ વધવાને કામ;	
માટે હડીને ન હારવું, રહેશે અવિચળ નામ.	કામનિ ૩
વિપતિનું વાદળ બાઝિયું, તેની વૃષ્ટિ આ થાય;	
ચિંતા-ચાતુરમાસુ સદા, રહેશે ન કદાય.	કામનિ ૪
આપત્તિજળમાં ઝીલતાં, અર્કળાશો ન નામ;	
એ તીર્થોદક યશ તાણું-છે ઉત્તમ ગુણગ્રામ !	કામનિ ૫
આપ ને હું બે એક તો, બીજાનું શું છે કામ ?	
સ્વાર્થ સકળ સંસાર છે, સંગાં સ્નેહી તમામ.	કામનિ ૬
નાત તો નાટકી રૂપ છે, ભવાઈની કરનાર;	
શ્વાનપ્રકૃતિની સર્વદા, દ્રેષને ધરનાર.	કામનિ ૭

ઝિઠ કોટિ* વર્ષો સુધી રાખિ સ્વર્ગની આશ;		
લોકમાં કીર્તિ વધવા, કરે વપુનો વિનાશ.	સ્વામી૦	૧૦
સિદ્ધ એ એ સ્વારથ થવા, ચિતામાં ચઢિ દેહ:		
બહુ સતિયોએ પાડ્યો, કહું પિંડ નિઃસંદેહ.	સ્વામી૦	૧૧
ગણું તે વિના સ્વારથ અહો ! મારે માટ જરૂર;		
ચિંતાની ચેહવિષે ચટી, દુનિયા કરિ દૂર. †	સ્વામી૦	૧૨
ચિંતા ચિતામાં ફેર છે, બિંદુ માત્રનો નાર;		
ચિંતા બાળે જન જીવતાં, ચિતા શય દહનાર.	સ્વામી૦	૧૩
મોટી લાલચ આશે માનની, તજે તુચ્છ શરીર;		
તું તે રાખી મનોરથ તજી, મહે દુઃખ ધરી ધીર.	સ્વામી૦	૧૪
હેતુ આમાં તારો એહ છે, ઉરનો દદ એક;		
સ્વામીની સુખદાતા થવું, વેડી વિપતિ વિશેક.	સ્વામી૦	૧૫
ઉત્તમ આ તપ તાહરું, ફળશે શુભ જાણ;		
કંતો અડચું નવ રાખતાં, કરશેજ કલ્યાણ.	સ્વામી૦	૧૬

* સાહાત્રણ કરેડ વર્ષો સુધી. પરાશરસંહિતાના અધ્યાય ૪ થામાં કહું છે કે,—

ત્રિસ્રઃ કૌટ્યોર્દ્ધકોટી ચ યાનિ લોમાનિ માનવે ।

તાવત્ કાલં વસેત્ સ્વર્ગં મર્તારં યાનુગચ્છતિ ॥

અર્થ—જે સ્ત્રી ધણી સાથે સતી થાય છે, તે માણસના શરીર ઉપર સાહાત્રણ કરેડ રૂંવાં છે તેટલાં વર્ષ સ્વર્ગમાં રહે છે. (સતી જે મતલબથી થાય છે; એક કરોડો વર્ષ સુધી સ્વર્ગ પ્રાપ્તિની લાલચે, અને ખીજ લોકમાં કીર્તિ વધવાની હલકાંડાએ.) + સગાં વહાલાં, નાતજાત, અને લોક વ્યવહાર ત્યાગ કર્યો.

જીવન પોતે જાણુશો, છો કરતા જન ગર્વરે.

૧

કડવું ૨૦ મું. રાગ રામઝી.

સ્વામી કહે શુણુ સાધની, મારી ધિરજની ઢાલ;

વિપતિમાં વળગી રહિ મને, વધારી ઉર વહાલ. સ્વામી૦ ૧

પતિ-દુખમાં પત્નીતણી, પરીક્ષા શુદ્ધ થાય;

‘સગપણુ સોનું પિતળ પ્રીતિ’, પડતીમાં પેખાય. સ્વામી૦ ૨

આ સમયે કો કુભારજ, હોત તાહરી જાગ;

તો મુજ દુઃખનો માનની, આવત નવ થાગ. સ્વામી૦ ૩

કુલટા કુવેળે કંથને, કાતર રૂપ જાણાય;

સંકટમાં યની શાકિણી, ફેલી કાંજળું ખાય. સ્વામી૦ ૪

તક સાધિ સ્વામીના શોકની, જક ઝાડે અપાર;

જકજક કરતી નવ રહે, એકે મુખ અંગાર. સ્વામી૦ ૫

છણુછણુતી છાતી વિષે, કડકડતું હોય તેલ;

કટાણું મુખ કઢાઠ્યા, * રહે ચઢિ રોષરેલ. સ્વામી૦ ૬

કેવળ સ્વાર્થતણી સગી, કાકિણીરૂપ દાર;

પતિ વિપતિમાં પડ્યો તજે, કાટ્યું ગણિ પેખાર. સ્વામી૦ ૭

દૃષ્ટાંત તેં નિજ જાતનું, એવું દાખ્યું ન નેષ્ટ;

પતિ માટે સતિ કરતાં અહો ! અ.ધ્યું અતિશય શ્રેષ્ઠ. સ્વામી૦ ૮

પતિની ચિતામાં પરજળી, સતિ લોક ગણાય;

સ્વાર્થ તેમાં એ રીતનો, જોતાં જરૂર જાણાય. સ્વામી૦ ૯

પટાણું મુખરૂપી કઢાઈથી કળકળતા શબ્દોરૂપી કડકડતું તેલ રેડેછે--એ અર્થ.

ઊંડ ક્રોટિ* વર્ષો સુધી રાખિ સ્વર્ગની આશ;		
લોકમાં કીર્તિ વધવા, કરે વપુનો વિનાશ.	સ્વામી૦	૧૦
સિદ્ધ એ બે સ્વારથ થવા, ચિતામાં ચઢિ દેહ;		
બહુ સતિયોએ પાડ્યો, કહું પિંડ નિઃસંદેહ.	સ્વામી૦	૧૧
ગણું તેં વિના સ્વારથ અહો ! મારે માટ જરૂર;		
ચિંતાની ચેહવિષે ચત્રી, કુનિયા કરિ દૂર. †	સ્વામી૦	૧૨
ચિંતા ચિતામાં ફેર છે, બિંદુ માત્રનો નાર;		
ચિંતા બાળે જન જીવતાં, ચિતા શખ હહનાર.	સ્વામી૦	૧૩
મોટી લાલચ આશે માનની, તજે તુચ્છ શરીર;		
તું તે રાખી મનોરથ તજી, સહે દુઃખ ધરી ધીર.	સ્વામી૦	૧૪
હેતુ આમાં તારો એહ છે, ઉરનો દદ એક;		
સ્વામીનિ સુખદાતા થવું, વેડી વિપતિ વિશેક.	સ્વામી૦	૧૫
ઉત્તમ આ તપ તાહરું, ફળશે શુભ જાણ;		
કર્તા અડચું નવ રાખતાં, કરશેજ કલ્યાણ.	સ્વામી૦	૧૬

* સાઠાત્રણ કરોડ વર્ષો સુધી. પરાશરસંહિતાના અધ્યાય ૪ થામાં કહ્યું છે કે,—

ત્રિસ્રઃ કૌટયોર્દ્ધકોટી ચ યાનિ લોમાનિ માનવે ।

તાવત્ કાલં વસત્ સ્વર્ગ મર્તારં યાનુગચ્છતિ ॥

અર્થ—જે સ્ત્રી ધણી સાથે સતી થાય છે, તે માણસના શરીર ઉપર સાઠાત્રણ કરોડ રૂંવાં છે તેટલાં વર્ષ સ્વર્ગમાં રહે છે. (સતી બે મતલબથી થાય છે; એક કરોડો વર્ષ સુધી સ્વર્ગ પ્રાપ્તિની લાલચે, અને બીજી લોકમાં કીર્તિ વધવાની હતકંઠાએ.) + સગાં વહાલાં, નાતબંધ, અને લોક વ્યવહાર ત્યાગ કર્યો.

વળાણ.

કલ્યાણ કરશે કામની, શુભ રીતે કર્તાર;
મન મારામાં તું મળ્યે, મુઘર્યો મુજ સંસારે.

કહ્યું ૨૧ મું. રાગ માડ.

“ ભક્ત નરસંયાનું હૃદય જાણીરે, ઉઠિ ધાત્યા પુરૂષ પુત્રાણીરે ”
એ દેશી.

ધીર ધણીને આપી ધણિયાણીરે, ખેદ ધરિને ન પડિ ખશિયાણીરે;
તેમ પતિએ પ્રજોધી પૂરીરે, પીઠ ઠોકી સગ્ગવી શૂરીરે. ૧
દંપતી દિલ એક કરીનેરે, રહ્યાં ધીરજ પૂર્ણ ધરીનેરે;
નરનરી એ બે એક હોયરે, તેને દુહી ન શકે કાયરે. ૨
‘હોય ધણિ ધણિયાણી રાજરે, તેને કહે શું કરે મિયાં કાજરે ?’
એ કહેવત કીધી સાચીરે, શામાસ્વામી પરસ્પર રાચીરે. ૩
નાથ કહે શુણુ નિર્મળ નારીરે, નાત હઠથી ન જામશ હારીરે;
એમાં ભળવા ન આવશે વારેરે, તેથી સુત નહિ રહેશે કુંવારેરે. ૪
સુવારાનો પ્રવાહ વધેછેરે, એમાં અડચણુ પ્રથમ બધેછેરે;
પણુ નવાઇ તેમાં નારીરે, પછિ પેખિશ તું સુખંકારીરે. ૫
નારિ કહે કામ હોય અતિ સાફરે, લોકમતનિ આડે આવનાફરે;
તો તે ચીઢિને કરેજ ચઢાઇરે, નથી નાથ એમાં કંઇ નવાઇરે. ૬
નાથ કહે એ ચઢાઇ ન રહેશેરે, હઠિલા જન હારિને રહેશેરે;
હવે પછિ કિન્ન* વિલાયત જાશેરે, તેનું કામનિ કહે શું થશેરે ? ૭

* આઘાણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય એ, ત્રિવર્ણ.

વહેમનું ગળ ઓછું ધાશેરે, નાતિઅંધન તુટી જશેરે;
 લોક ધર્મ વિચાર સુધરશેરે, ત્યારે દેશનો દહાડો ફરશેરે. ૮
 આવી વાતો કરી નરનારીરે, શાંતિ પામતાં નવ જાય હારીરે;
 આવે સમયે સતી પારવતીરે, ગ્રહો ગુણ શુભ ત્યાં સારવતીરે. ૯
 એને સ્થળ હોત કો બીજું અખજારે, જેના શ્રેષ્ઠ વિચાર ન સખજારે;
 તો તે પજવત પતિને પૂરારે, રખાવત સુધારા તે સૌ અધુરારે, ૧૦
 પણ પતિવ્રતધારિ પાર્વતિયેરે, શર જલુવીને સાચી સતિયેરે;
 સ્વામીને સુધારે આખો ટેકારે, અડચણ વેડી જણાઈ એકોરે. ૧૧

વળણ.

એકો જણાઈ જીવતિ આ, અડગ રહી ભલિ ભાત;
 વિપદિ* વિપાદ † વિદારિને, વનિતા થઈ વિખ્યાનરે. ૧

કડવું ૨૨ મું. રાગ વેરાડી.

નાત નડતર નાથને નડિયુંજી, દુઃખ દાડું પતિ શિર પડિયુંજી;
 તાત ઉત્તરક્રિયા ન કરાઈજી, હઠ શઠ ઠઠ ઊર ભરાઈજી. ૧

દાળ.

હર ભંશાઈ હઠ ધણી, વિગ્રેને તેણી વાર;
 વહેમ ઈર્ષા જેડ ત્યાં, કળિરૂપ ગન્યાં નિર્ધાર. ૧
 એથી પ્રિતા ઉત્તરક્રિયા કરવાનું સઘળું કામ;
 કાકાને સોંપી અમદાવાદ આવ્યા મહીપતરામ. ૨
 સતી પતિસહ આવી પાછી, ન ધરિ નયણે નીર;

- સુરતથી સંકળ-સરિતા તરી ધરિ અતિ ધીર. ૩
- આવ્ય પછી ફેટલેકે સમયે, સ્વામિને નિર્ધારિ;
ટ્રેનિંગ સ્કુલના પ્રિન્સિપાલનો મળ્યો ઉત્તમ અધિકાર. ૪
- સ્વામી-સંગ તબવવા, આ પતિવ્રતાને અત્ર;
નાગરી નાતે વિવિધ વાતો, સંભળાતિ સર્વત્ર. ૫
- કન્યા નહિ મળવાથી રહિ શકશે કુંવારો પુત્ર ?
કન્યા પ્રસવી તો પછી ક્યમ ચાલશે ધરમૂત્ર ? ૬
- સુરતમાં ચર્ચા થતી અતિ ચડસ ભરી દિનરાત;
હવે પછિની સંતતી, નહિ ભળે નાગરિ નાત. ૭
- વ્યાધઃ સરખા બાધથી, નવ ડરી નિર્મળ નાર;
બ્યવહાર-વારી વમળ અદ્વિયું, દીકું નિજ સંસાર. ૮
- સિદ્ધાંત પાકો હતો ધરથી, દંપતીનો એહ;
નાતથી નવ પડવું નોખાં, દે કદા તે છેહ. ૯
- સ્વદેશિ ને સ્વજ્ઞાતિમાં મળિ રહિ સુધારો થાય;
અળગાં પડે નવ થાય એવો, ભુગ બધો વહિ જાય. ૧૦
- આ કારણે, ત્યમ તાતઉત્તરક્રિયા કરવા માટ;
પરજ્ઞાતિ વિપ્રોથિ પ્રાયશ્રિત, કર્યું તજિ ઉચ્ચાટ. ૧૧
- આમ અમદાવાદમાં, કર્યું કામ મહીપતરામ;
જેથિ સંસારિક કંઈકે, સતિ વિદ્ધ પામ્યાં વિરામ. ૧૨
- નાતી વિયોગનિ નડતરો, નામાંકિત નરની નારે;
પ્રેમ દાળી પાર્વતીપર, બહુધા પડાવિ વિસારે. ૧૩

સ્ત્રી કૃષ્ણવંશીમાં સતી સ્તુત્ય પ્રયત્ન.

૩૯

સન્નારિયો સુધરેલ નરની આવી આ સતિ પાસે;

સંતોષ પામી પતિવ્રતા, સુધરેલિ સ્ત્રીસહવાસે.

૧૪

મહિલાતણી આ મંડળીમાં, મળી ટાગોર-નારી;

સુધારામાં કર્યો વધારો, ભલપણ જણાવી ભારી.

૧૫

વળણ.

ભારી ભલપણ ભામિની દાખ્યું થઈ ચિંતયોર;

જજ જોના જીવન હતા, સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોરે.

૧

— ૦ —

કડવું ૨૩ મું. રાજ મહારની દેશી.

“ અન્યે! મિત્રો મળીને જોડા, પૂછે નળ ભૂપાળજી ”

એ દેશી.

રાજનગર-સન્નારિ-મંડળિ આ, સ્ત્રીકૃષ્ણવણી હામજી;

ઉત્તેજન દેવા આગળ પડિ, રાખી ઉરમાં હામજી.

૧

મિસિસ ઓલિફન્ટે તેનું, અધ્યક્ષપદ શુભ લીધુંજી;

કલેક્ટરનાં કામનિયે આ, કાર્ય કૃતારથ કીધુંજી.

૨

પાર્વતિકુંવરનિ પ્રીતિહતિ અતિ, સ્ત્રીકૃષ્ણવણીમાં પૂરીજી;

કન્યાશાળા શહેર તણી, સુધરાવા થઈ અતિ શરીજી.

૩

એ શુભ કાર્યે સહાય થવા ઓલિફન્ટમડમ પડ્યાં આગળજી;

મહિલામંડળિ મેળવિ જોણે, વિખેર્યું વહેમનું વાદળજી.

૪

* ઇ. સ. ૧૮૭૬-૭૭, સંવત ૧૯૩૨-૩૩. (અમદાવાદમાં

સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોર સેશન જજ થઈ સન ૧૮૭૬ના એપ્રિલમાં આવ્યા હતા, તેમનાં સ્ત્રીએ નારીઅમાજમાં મુદ્દાએ કર્યો હતો.)

- આ મંડળિ તણા મનમાં આન્યું, સ્ત્રીકૃષ્ણવણીમાં આમણ; ૫
 લાલનિ રીતે સ્ત્રીકૃષ્ણવણી, નિષ્કૃષ્ણ થાય તમામણ.
 બાળક્રિયો બહુ થોડું શિખી, ન્હાનિ વયમાં ક્રીડી જાયણ; ૬
 મહિલામાં મનમાન્યો સુધારો, એથિ ન કદિયે થાયણ.
 સ્ત્રીશિક્ષકવિણ બાળાઓમાં, રહે સુધારો કાચોણ; ૭
 કન્યાશાળે નરશિક્ષકનો નથી સુધારો સાચોણ.
 આ અડચણ દૂર કરવા તનમન, શ્રમ પાર્વતિયે લીધોણ; ૮
 બોધ કરી પતિ-શિષ્યસ્ત્રિયોને, સ્ત્રી વર્ગ સ્થાપન કરીધોણ.
 સ્ત્રી શિક્ષક તાબામાં તારુણી, શિખે એવી કરિ પેરણ; ૯
 જેથી વહેમી, શત્રુ સુધારાના, બળિ ઉઠયા આ શહેરણ.
 મોટિ સ્ત્રીયો પતિ-શિષ્ય સુજાની, લાલચ કાંઈ નવ રાખીણ; ૧૦
 પાડવા રસ્તો નારિનિશાળનો, દિલનિ ઉઝટ અતિદાખીણ.
 ભણુવા ભાવ ધરીને આવી, પાર્વતિકુંવરને બોધેણ; ૧૧
 શત્રુ સુધારાના જન જોકે, પયમાં પોરા શોધેણ.
 મૂર્ખ સ્ત્રિયો અજ્ઞાન લોક, ઉપહાસ કરે દર્ઠ તાળીણ; ૧૨
 ધણિતું દળદળ દૂર કરવા આ, ભણુવા જાય રૂપાળીણ.
 કૃથલી કાન ધરી ન જરી, બોધ સતિનો સાચો માનીણ; ૧૩
 દેખાદેખી ભળી બિનિ ભામા, પાછી ન ધરી પાનીણ.
 એથી આગળ જતાં સ્ત્રિવર્ગથિ, નિપજ્યું શુભ પરિણામણ; ૧૪
 શ્રીમેત્ર ટ્રેનિંગ કોલેજ થઈશુભ, અભિવાંછિત ઉદામણ.

+ એનું ખાતમુદ્દત તા. ૨૨ મી ઓગસ્ટ સન ૧૮૭૪; સનંત ૧૯૩૦
 આવણુ શુકલ ૧૦ શનિવારે રા. બા. બહેચરદાસ અંબાઈદાસની સખા-
 વતથી થયું.

મિસ મેરી કાપેટર, મિસિસ ન્યુન્હામ, આદિ સાથે સ્નેહ. ૪૧

વળણ.

ઉદામ કામ થયું લલુ, પાર્વતિને ગુલ યતન;
કામનિ કાયા કાચ સમ; નીવડવા રૂઢું રતનરે.

કડવું ૨૪ મું. રાગ ગોડી.

“ હંસ વળાવિને વળી વિનતા, જ્યાં પોતાનું ધામ ”
એ દેશી.

સ્ત્રીકૃષ્ણવણીને ઉજતેન દેવા દેવિ સ્વરૂપ;
છગ્લાંડથી નામાંકિત મિસ કાપેટર આવિx અનુપ. ૧
તેણિયે ધરિ મોદ મન અતિ, કન્યાશાળા તપાસી;
સ્ત્રિયોની મેળવિ સભા ગુમ, ઉરથિ આપ ઉઠાસી. ૨
ભાપણ ભાખ્યું ભામાઓનાં, બોધદાયક બેશ;
મહિમામન જળકળ કર્યાં, દર્ઠ ઉત્તમ જ્ઞાન ઉજેશ. ૩
તે બાઇની પાર્વતિકુંવરપર, પ્રીત થઇ અતિ પ્રોઢી;
સંભારણું આખ્યાં લિધાં, જિવ રાખવા બહુ જોડી. ૪
પતિ બદલિ પૂતે થતાં મિસિસ, એલિક્ટ ગર્ભ તે સાથ;
સંભારણું ગુમ રાખિ વિચરી, ભરિ સુચશનું પાથ. † ૫
એ બાઇના ‡ જવા પછી, તેવી સુલગ સતપાત્ર;
ન્યુન્હામ જજની જીવતિ આવી, સંપુરણ ગુણગાત્ર. ૬

* ઇ. સ. ૧૮૬૬-૭૦. સંવત. ૧૯૨૬. † ભાથું. ‡ એ બાઇ સન. ૧૮૬૪ થી. સન. ૧૮૭૩-૭૪. સુધી ઘણુંકરી અમલવાદમાં રહી હતી.

- હનનતી અખળા બતિની કરવા ધર્યો અતિ ક્રોડઃ
 એ બાદએ બહુ રીતિથી, મન તણે ઉજ્જવળ મોડ. ૭
- સન્નારિયોને સાથ લઈ, જઈ કન્યાશાળા તપાસે;
 તેમાં સુધારા સૂચવી, મત ઉચ્ચ આપ પ્રકાશે. ૮
- નિજ ધામ નિર્મળ નારિયો, આમાંત્રિ હોંશે આપ;
 દેશી સ્ત્રિયોને આદરે, કરે મડમોથી મેળાપ. ૯
- મળવા પધારે માન ધરી, સદન શુભ સ્ત્રી કરે;
 મળિ હળી મન મોટાં કરે, પુરસ્ત્રિયેનાં બહુ પેરે. ૧૦
- રાજ્યકર્તા અને રૈયત મધ્ય વધવા પ્રીત;
 રસ્તો કરી જશ લીધ, મીસ ન્યુનહામે શુભરીત. ૧૧
- પાર્વતિકુંવર પર પ્રેમ મીસિસ ન્યુનહામે અંતિ દાખ્યો;
 સખિ સાચિ ગણિ નિજ શ્રેષ્ઠ, વ્યવહાર પત્ર લખવા રાખ્યો. ૧૨
- અતિ પ્રેમ ભરિયાં પત્ર ચિઠ્ઠી, લખિ પરસ્પર પ્રીતે;
 સંભારણું દેતાં ને લેતાં, વહાલમાં દિન વીતે. ૧૩
- મડમો બિજનાં આવતાં, શુભ પત્ર પાર્વતિ પાસ;
 પ્રખ્યાત આ રિત પતિવ્રતા સતિ થઈ હતી ચોપાસ. ૧૪
- ગિરા ઇંગ્લિશ ગુણવતી, પતિ પાસ મુંબઈમાંહી;
 એ ચોપડી શીખી હતી, હિતસાહથી ચિત આહી. ૧૫
- પણ પછી અતિ કામમાં, પતિ વળગવાથી નેટ;
 શિખવિ ન શક્યા એથિ અખળા, ચાલિ ન શકી દેડ. ૧૬
- તેથી મડમો તણાં પત્રો, સ્વામિ પાસ વંચાવી;
 અર્થ સમજી ઉતર એને દેતિ તુરત લખાવી. ૧૭

વળણ.

લખાવી લલના નાથને, દે ઇપદ્મા ધીરે રહી;
રાખી અકુરી સ્વામી મને, આપે ધ્યન ધરો નહી. ૧

—૦—૦—

કડવું રંપ મું. રાગ ધનાશ્રી.

સોળ વર્ષમાં પાર્વતિ સતિયે, રહિને રાજનગરમાંજ;
પરાર્થમાં અતિ પ્રીતિ ધરી, જશ લીધો નારીનરમાંજ. ૧
મન તેનું સ્ત્રીકેળવણીમાં લાગ્યું હતું શુભ કેવુંજ ?
સંગ હતોતિને ! તેને સદા ચરિત ચર્ચવા જેવુંજ. ૨
અતિ સંક્ષેપે એ સઘળું મેં, વણ્યું આણી વહાલજ;
ઓગણિસેં બત્રિશ વિક્રમની સાલ સુધી વિણ આળજ. ૩
પણ એ પહેલાંના સાંસારિક બનાવ બનિયા જે જેજ;
દિગદર્શન હું દાખું તેનું, શુણવા લાયક તે છે જ. ૪
ઓગણિસેં એકવિશનિ સાક્ષી, લખવા હિસાબ ધરનોજ;
નિજ હાથે રાખ્યો પાર્વતિયે, હરવા શ્રમ નિજ વરનોજ. ૫
મુનીમ કરતાં પણ મનમાન્યું, કાર્ય કયું મતિવાળીજ;
પ્રધાન પતિની આપ બની, હરકત બહુવિધની ટાળીજ, ૬
ઉપજ ખરચનો અડસડો કરિ, ચલાવ્યો ધરનો કરજ;
ભાગ્ય ભલાં તે પુરુષતણાં, જે ઘર હોય આવી નારજ. ૭
વરધરની વસ્તુ સઘળીની, ટીપ કરી ઢીક રાખેજ;
આપ્યું મૂક્યું લીધું લલના, દર્પણ જેવું દાખેજ. ૮
પરિચરને પટ આપે નોંધી, લે ગણિ, પાછાં લાવેજ;

- ચાકર દેરા પગાર ચુકવે, ચુક ન એમાં આબેજી. ૯
- ધર સંબંધી કાર્ય સર્વ સંભાળી સતિયે લીધુંજી;
- એથી પતિયે સાર્વજનિકમાં, મન સંપૂરણ દીધુંજી. ૧૦
- ટ્રેનિંગ કોલેજના પતિકાર્યે, પરમારથમાં પ્રીજી;
- સહાય સદા સ્વામીને દેતી, સતિ આ બનિ અતિ શ્રીજી. ૧૧
- સ્વામીના શિષ્યો રોકાલરની, માત ગરજ મનમાનીજી;
- સરતિ સારવતી સતિ પોતે, વાત નથી તે છાનીજી. ૧૨
- માંદો કો બળે કે સત્વર, લે તેની સંભાળજી;
- ઓસડ વેસડ કરિ દુઃખ ટાળે, બનિ પૂરી પ્રતિપાળજી. ૧૩
- પૂછિ ખચર આપે અતિ હિંમત, ભાષ ન જરિ ગભરાશોજી;
- ઓસડ આ આપું તે પીળે, સાળ સત્વર થાશોજી. ૧૪
- માત પિતાથિ પડેલા છેટે, માંદાની ધરિ દાઝજી;
- જોવા જતી વારે વારે, સતિ આ સુખનું ઝાઝજી. * ૧૫
- જોઈતિ વસ્તુ નિજ ધરથી દઈ, ટાળે પીડા તનનીજી;
- ભાવતું ડુંદે નિજ હાથ બનાવી, મહિલા મોટા મનનીજી. ૧૬
- બાવિશને ચોમાસે ચતુરા, પતિસહ સુરત ગઈતીજી;
- ભળવા નાત વિષે ભલિ ભાતે, ચર્ચા ચાલૂ થઈતીજી. ૧૭
- પતિ-મિત્રોની મદદે વાંધો, પતવાની તક આવીજી;
- વાંકું પાડિ વિરૂદ્ધ પક્ષિયે, જન બહુ દિધા ભમાવીજી. ૧૮
- એથી પક્ષ પડ્યા બે તેથી, તડ પડિયાં નિજ નાતેજી;
- પતિ-મિત્રો નિજ મિત્રો સાથે, પક્ષે રહ્યા ભલિ ભાતેજી. ૧૯

* વહાણુ ડું માંદાને ભાવે એવું. (રસોધયાનું કચેલું ભાવે નહિ તો પોતાને હાથે બનાવી આપે.)

અમદાવાદમાં ઓપાવેલું ધરસૂત્ર ને જે પુત્રાનું વેવિશાળ. ૪૫

બાર વર્ષ નિર્માણ કરેલાં, વિધિએ નાતવિરહનાંછ,
મિથ્યા કહો તે કાણ કરિ શકે, દુખ દારણ દુઃસહનાંછ ? ૨૦
પૂરાં દાદશ વર્ષ વાંધો, અદ્વાવિશની સાલછ;

પત્નેા પુરણ, જે પુત્ર તણું વળી મળિયું વેવીશાળછ. ૨૧
તણ સુન માત હતી સતિ એ તક, તેમાંથિ જ્યેષ્ઠ વચટનોછ;
જ્ઞેગ વિવાહ તણો ઝટ જાન્યો, વખત વહો ખટપટનોછ. ૨૨
વૈશાખ માસે વિરોધ મટ્યો, મળ્યો લાલ તરત મનમાન્યોછ;
પરમેશ્વરનો પાડ પુરો ઉર, મહિલા મનથી માન્યોછ. ૨૩

મહાવદ જીને પરણ્યો અનુભાઈ, એકત્રીશની સાલછ;
સોળ વર્ષની વયમાંઃ કન્યા મળિ ગુણરૂપ રસાળછ. ૨૪

જ્યેષ્ઠ પુત્ર પરણ્યે વચક્ષાનાં, સાસુ સસરા સત્વરછ;
આતુર લક્ષ કરવા હતાં અતિ, ઉત્તમ ગણિતે આ ધરછ. ૨૫
પણ તે પુત્ર હતો દશ વર્ષનો, તેથી ના કહિં તેનીછ;
બાળવ્રજન કરવા રૂચિ ન હતી, ધણિધણિયાણી બેનીછ. ૨૬
પાંચ વર્ષથી પાર્વતિકુંવરનું, શરીર ન રહેતું સાજુંછ;

એથિ બિન્ને સુત ઝટ પરણાવા, સગાં કહેતાં ઝાઝુંછ. ૨૭
તવ ઉત્તર આ પતિમતમળતી, દેતી ખાસો એવોછ;

બાળવ્રજન કરવાનો લલાવો, નથિ મારે જ લેવોછ. ૨૮
બાળવ્રજન બૂઝું છે બહુ રિત, કટું ફળ તેનાં નંચાખિશછ;

વિવાહ ફેક થવાનો ઉરમા, ડર હું રંચ ન રાંખિશછ. ૨૯
ભવ બોળવા વહાલા સુતનો હું, ભલકો ન મારિશ મોટોછ;
વળગાડિ વંગ ઢંગ જાણ્યા વિણ, વહોરિશ નહિં ધર તોટોછ. ૩૦

* અનુભાઈની સોળ વર્ષની કરમરમાં.

વળણ.

તોટો નવ હોરિંશ કહિ પછી, બાળ વિવાહનિષેધ;
સતિયે બહુ રીતે કથ્યો, જે ભરિંચો બહુ વેધ રે.

૧

કડવું ૨૬ મું. રાગ ચોપાયાની દેશી.

બાળલગ્નનિષેધક મંડળિ, સંવત ઓગણિશ ત્રીશે;
સ્થાપન થઈતી રાજનગરમાં, ચહિ ઉત્કર્ષ અતીશે. ૧

હેતુ જેનો હતો પાંશરો, બાળલગ્ન અટકાવા;
સંસારી સ્થિતિ આર્થ જનોની સુધરી શાંતી થાવા. ૨

સોળ વર્ષ પૂરાં વીત્યાં વિણ, સુતનું લગ્ન ન કરવું;
પુત્રથિ પાંચ વરસ નહાની વહુ જોઈ અભિમત આચરવું. ૩

નિર્ણય એવો હતો મંડળિનો, પણ તેમાં હતિ ખામી;
સતિ પતિ તેથી ન ભાળ્યા તેમાં, અસંતોષ ઉર પામી. ૪

સમય પ્રમાણે લગ્ન તણી વય, ઠીક ઠીકે કીધી;
પણ અનર્થની ચાલ ચાલતી, નવ નિજ લક્ષે લીધી. ૫

રજસ્વળા હોવા પહેલાં, પરણેલી પતિ વ્યવહારે;
આવતિનો અટકાવ ન નોંધ્યો, મંડળિયે નિજ ધારે. ૬

તે ખામી આ સતિયે નિજ ધર; વરમત મળિને પૂરી;
નાતથિ નોંખો ચાલ ચલાવી, રીત બાળિ બહુ ખૂરી. ૭

એહ સુધારો એક મુખ્ય, નિજ ધરમાં દાખલ કીધો;
બીજે તે સાથે લગ્નનાએ, નિજ લક્ષે ઝટ લીધો. ૮

વહુને શુભ કેળવણી દેવા, અંતર આપ વિચાર્યું;
પુત્રીથિ અધિક ગણી સુતવધુને, સતિયે કારણ સાર્યું. ૯

- દિમેત્ર ટ્રેનિંગ કોલેજમાં, મિસ ડ્રાયેટ હાથે તેને;
હૃત્તમ ઇંગ્રેજ કૃત્તિ, ઝાંઝિ અપાવી જોને. ૧૦
- ઇંગ્રેજ લાપા ન આવડે, મડમ સાથમાં મળતાં;
અડચણ પડિ હતિ પાર્વતિ સતિને, વાનચીતમાં વળતાં. ૧૧
- તે અડચણ સુતવધુને 'ન નડે, મનમાં એવું ધારી;
અતિ અડચણ વેડી ધરિ હિંમત, વહુને સઘ સુધારી. ૧૨
- કૃતાર્થ જન્મ કર્યો વહુનો, સુતનો સંસાર સુધાર્યો;
બિન્ને સુધારે સતિનો આ મેં, સંક્ષેપે કૃત્યાર્યો. ૧૩
- વય નહાનીમાં વહુ બહુ રીતે, પ્રવીણ કીધી પ્રીતે;
શુભ કૃત્તિ લાડ લડાવી, ચાનક ધરિને ચિત્તે. ૧૪
- એથી સુતવધુ નિવડી અનુપમ, નિજ ધરનો શણગાર;
નામ પ્રમાણે વિરુદ્ધ ધર્યું, લલનાને ન લાગી વાર. ૧૫
- બુદ્ધિપ્રકાશ વિષે દાખલ, કરવાને આઈ શૃંગારે;
નિજ ઇચ્છિત વાચનપુસ્તક લાપાંતર કર્યું એ વારે. ૧૬
- વાંત તેહ નિજ મરણ આગમ્ય, દિન થોડામાં જાણી;
પાર્વતિ અતિ પુલકિત થઈને, પતિ સન્મુખ ઉચરી વાણી. ૧૭
- લખાણ વહુ શૃંગાર તણું શુભ, છપાય જોણી વારે;
અતાવજો ઝટ તે મુજબ, મન આતુરતા છે મારે. ૧૮
- આકાંક્ષા નિજ ન પડી પૂરી, વહુકૃતિ નિરખ્યા પહેલાં;

* ઉપમા-પણુ:—એ બાઈનું નામ શણગાર હતું, તે નામ પ્રમાણે એ ધરનો શણગાર નીવડી ને પોતાના નામનું પણ રાખ્યું. § “બુદ્ધિપ્રકાશ” નામનું માસિક ચોપાનિયું અમદાવાદમાં પ્રગટ થાય છે તે.

અરે સતી સુરલોક ગઈ, નિજ ધરનાં જન કરિ ઘેઝાં ! ૧૦

વળણ.

ઘેઝાં કરિ દિલ દુખ ધરી, સ્વામી સુત સુતદારને;

સ્વર્ગ સિધાવી સાધવી, ભરિ ભલપણભંડારને. ૧

—૦—૦—

કડવું ૨૭ મું. રાગ આશાવરી.

“ વૈશંપાયન વાણી વહે, શુણ જનમેજય ભૂખાળરે”

ઐ દેશી.

અન્ય કરે તો કરવું આપણે ખીકણ એવો સ્વભાવરે;

પાર્વતિ સતિનો ન હતો જરિયે, પણ હતો પકવ ઠરાવરે. ૧

યોગ્ય જણાયે તે કરવાની, પહેલ કાઢી તે કરતીરે;

ચેષ્ટા કે ચર્યાધી ચતુરાં, દિવસમાં લેશ ન ડરતીરે. ૨

ધરથી ધર્મ ઉપર હતી શ્રદ્ધા, મહિલાની મનમાનીરે;

પણ ધર્મભોળિ ખનીને ભામા, વહેમની વાત ન માનીરે. ૩

સત્યાસત્ય પરીક્ષા શક્તિ, સતિમાં જ્યમ જ્યમ વાધીરે;

ત્યમ ત્યમ ધર્મ વિચાર સુધારી શુદ્ધ સમાધી સાધીરે. ૪

પતિસંગે સતિ ધર્મ સંબંધી, સમજણ બહુ બહુ પામીરે;

પણ નિજ ધર્મતણી આસ્તિકતા, રહિ હતી ઉરમાં જમીરે. ૫

આસ્તિક શક્તિ અતે ભક્તીગુણ, હોવાથી આ નારીરે;

શુભ સંજોગો મળતાં થઈ શુભ પ્રાણલુધર્મ સંસ્કારીરે. ૬

દયા તણો ગુણ આ દારામાં, શ્રેષ્ઠ હતો સુખકરીરે;

ધર્મભૂળ તે ધારી નારી, થઈ બહુનાં દુખહારીરે. ૭

પારકિ પીડે મન પીગળતું, પાર્વતિનું પરિપૂર્ણરે;
 માંખણ કરતાં પણ હતું કોમળ, જે તપતું અતિ તૂર્ણરે. ૮
 દાન સુપાત્રે દેવા સત્વર, નિમિષ ન અંતર કરતીરે;
 કાળે કેશ ગ્રહા છે જાણી, ઝટપટ ધર્મ આચરતીરે. ૯
 દુકાળમાં ન આવેલાં મહિને, અન્ન વસ્ત્ર ઝટ આપીરે;
 અંતેષ પામતિ સતિ નિજ અંતર, કષ્ટ પરાયાં કાપીરે. ૧૦
 પરને સુખ આપી સુખ પામે, પરદુખ દેખી દાઝેરે;
 દુઃખજી ધારિ દયાનાં નારી, વિશ્વનિ માંહિ વિરાજેરે. ૧૧
 શીઘ્ર તણો શણગાર સજી, ધરિ ભૂપણ ભક્તિ કરારે;
 પતિવ્રત પિયળ કરી ફરિ સુંદરિ, પામિ વખાણ ધણેરારે. ૧૨
 વિનયે વાન કરે વશ એનું, વિલસાવ્યું આ વિનતારે;
 મીઠી વાણે મોહ ધણેરો, દાખ્યો જાણુવિ સુજનતારે. ૧૩
 ક્ષમાખડગ ધારી આ નારી, શત્રુ સર્વ હરાવીરે;
 ધૈર્ય હાલ જાણિ ચાલિ સતિ, કંથનિ જીત કરાવીરે. ૧૪

વળણ.

જીત કરાવી કંથની, સંસાર, સમરમાં સાર;
 પતિનૃપની મહારથિ બની, વિલસી જગવ્યવહારે. ૧

કંઠુ ૨૮ સુ. રાગ ધનાશ્રી.

અમદાવાદમાં જ્યારથિ સ્થાપન થયો પ્રાર્થનાસમાજજી;

*સંવત્ ૧૯૨૦-૩૩ વર્ગે સારોમાં. ડિસેમ્બર. †શિલાબયું. + સંગ્રામ,
 યુદ્ધ-સંસાર રૂપી રણક્ષેત્ર.

- ત્યારથિ ધર્મ વિચારે સતીના, સુધર્મા શુભ સહસાજી. ૧
- “પ્રાર્થનામાળા” પાઠ કરી નિતિ ધ્યાને વિભૂનું ધ્યાનજી;
- ભજન કર્યા વિણ ભોજન ન કરે, રહે પ્રભુપદ સાવધાનજી. ૨
- ચેતનશક્તી જ્યાં સુધિ રહિ ત્યાં સુધિ સમરણ નવ ચૂકીજી;
- નિત્ય નિયમ કરવે નવ અટકી, શણિવત્ થાતાં સૂકીજી. ૩
- તેવિશ અદારસે ઉપરની સાલે મનોરથ સાર્યોજી;
- નામ સમજે નિજ નોંધાવી, પ્રાત્નધર્મ સ્વીકાર્યોજી. ૪
- સમાજકાજ કરે અતિ હરખે, લાજ ન એમાં ધરતીજી;
- દુર્જન દીખ્યા ટેળ કરે પેણ, અગળા નહિ એસરતીજી. ૫
- પુત્રો ને વહુને અતિ પ્રીતે, નિત્ય પ્રાર્થના કરાવેજી;
- સખિમંડળિ મેળવિ મનમોદે, ડીક ઠરાવ ઠરાવેજી. ૬
- પૂર્ણ અક્ષ પેશતપર ઝેરે, જ્ઞાન થવા સંવિધારેજી;
- માનનિયો મેળવીને મંદિર, * પ્રાર્થના માટ પધારેજી. ૭
- સમાજના મતને મળતાં, ગરમા દેશી આ દારાજી;
- ઢાળ ખતાવી પતિને રચાવે, સ્વર પૂરી અતિ સારાજી. ૮
- સ્વ.મિતે સહાય દઈ સંતિયે, “સ્ત્રિસુખોદ” ના અંકે ચારજી;
- રચાવિ “બોધ વચન” બહુ હોશે, તરત કરાવ્યું તૈયારજી. ૯
- ગરબિ નવિન જોડ્યા ખઠી યોતે, તારુણિ નિજ ધર તેડીજી;
- તાલિમ આપી તુરત શિખાવે, તોડી વહેમતી બેડીજી. ૧૦
- શ્રીમેલ દેનિંગડાલેજી કેરી, લણનારી શુભ ભાસાજી;
- આ રિત શાણી સદ્ય સુધારે, રંજન કરી બહુ રામજી. ૧૧

- શીખવિ ગીત અને ગરબી, લઈ જાય સમાજે શાણીજી;
ગવરાવે ગુણવતિ ગોશિયોને, વિલસે ત્યાં શુભ વાણીજી. ૧૨
- ખીજી બામ્બોને પણ પ્રીતે, બોધે બહુ ઉપદેશેજી;
પ્રભુ ભક્તિમાં ભેળવવડને, ઉત્તમ નિજ ઉદ્દેશેજી. ૧૩
- ત્રેવિશ ચોત્રિશને શિયાળે, પાર્વતિ પતિની સાથેજી;
પ્રવાસમાં નિકળી અતિ પ્રીતે, રખવા થશ નિજ હાથેજી. ૧૪
- પહેલે વર્ષે જાલાવાડે જઈ બેઠી બહુ બાળીજી;
ખીજે મુજરતે મન માતે, ગુણ હાળ્યા રસવાળીજી. ૧૫
- પેટલાદ સોજિત્રા વડોદરા, ભર્ય અને આંદલેશ્વરજી;
સૂરત આદિ સમાજ ધિપે જઈ, પ્રીતે ભજી પરમેશ્વરજી. ૧૬
- આદ્યધર્મ સિદ્ધાંત જણાવી, ભાગી બહુની પ્રાંતજી;
શુણિ ઉપદેશ સતીનો સુંદર, સુંદરિ થઈ સૌ શાંતજી. ૧૭
- માનસિક પ્રમુદભક્તિ અને દષ્ટ સદાચરણનો બોધજી;
નારી બહુને નિર્ભયા રૂપી, ટાળિ અધર્મ વિરોધજી. ૧૮
- ધર્મ નીતિના નારિસુધારા કરવા કામચિંદોડેજી;
છતિ થઈ છત જણવી નિજ કેરી, હાકી જતી હોડેજી. ૧૯
- ઉપયોગીપણું પાર્વતિ સસિનું, અતિશય વધિયું આંહીજી;
જગમાં ખપ તેનો ખપ પછિથી તુરત જણાવો ત્યાંહીજી. ૨૦

વળણ.

લાંહિ જણાવે ખપ ધણે, અહિ કરતાંય વિશેષ;
એથી અજર જગત જવા, પ્રભુજો કર્યો આદેશરે. *

કડવું ૨૯ સુ. રાગ સામેરી.

“ સુદેવ સ્થામાં આવિયો, જ્યાં જોડો હતું પાણી ”

એ દેશી.

- દશ વર્ષથી સતિ પાર્વતીને, દેહે વ્યાધિ અનેક;
આવિ આવી અવિ નાખી, કરી કુચો છેક. ૧
- શરીર પ્રત્યે લેણા દેણી, ન હતિ તેને લેશ;
ત્રય પ્રમાણુ ન રહ્યું એથી, વૃદ્ધ જણાયો વેષ ૨
- વ્યાધિ વળગ્યા વૈરિરૂપે, કરવા રૂપ વિરૂપ;
પણ નિજ પોત પ્રકાશિ ખાસી, ઓપી અધિક અનુપ. ૩
- વિપરિત રીત ખચિત જણાઈ, એ મહિલામાં એવી;
શરીર સાથ સંબંધ ન મનને, જુગતિ જોવા જેવી. ૪
- વપુમાં વ્યાધી વાસ વસીતે, કામનિ કાય કથાળી;
પણ મન મંદ પડ્યું નહિ જેનું જેથિ થઈ જશવાળી. ૫
- તન નિર્બળ મન સંબળ જેનું, વીર વનિતા એવી;
આધિ વ્યાધિ ઉપાધિની, ગણત્રી ગણે નહિ તેવી. ૬
- દેવી જેવી એવિને પણ, કાળ કહો ક્યમ મૂકે ?
મેરૂ ખેરૂ* થાય કાળે, સાગરો પણ સૂકે. ૭
- તેડા રૂપે તાવ આવ્યો, કાળ કામની કેરો;
છત્રિશનાઈ પોષે શુદ્ધ ચોથે, દિધો દેહમાં ડેરો. ૮
- પતિએ અતિ ઉપાય કર્યામાં, રતિયે ન રાખી ખામી;
વૈદ્યવારૂ દકતરો, વ્યાધી શક્યા નહિ વામી. ૯

* નાશ પામી જવું—ધૂળધાણી થવું § સંવત ૧૯૩૬.

- હવા ફેરયિ ફેર ન પડ્યો, દવાઃ દવાથીં વાધ્યો;
અતિસાર દમ એ તાવને મળિ, દાવ દમવા સાધ્યો. ૧૦
- આપાદ સુધિમાં શાણિ સતિનાં, શિથિળ થયાં સૌ ગાત્ર;
કાષ્ટવત્ કાયા થઈને, રહ્યાં અસ્થી માત્ર. ૧૧
- ખટ માસથી વિશ્વાસ વપુનો, સતિયે ગણ્યો તો ખોટો;
તેહું સાચું ત્રિલોકપતિનું, જાણિ જિવ કરિ મોટો. ૧૨
- પણ પતીપર રતિફૂલતી અતિ, સતિનિ એથી એણે;
દાળ રોકી રાખિયો તો, દેહ દુખ સહિ તેણે! ૧૩
- પણ હવે ગણુ પ્રભુ ન પાછા વાળશે આ વાર;
જાણિ એવું શાણિ સત્વર, તત્પર થઈ નિર્ધાર. ૧૪
- એથી આશા સ્વામિયે મૂકી નિજ મહિમા ફેરી;
જાણિ મનમાં માનની ઝટ, નિશ્ચય કાળે ઘેરી. ૧૫
- મુરતથી આવેલ સગાંએ, ત્યમ હેતૂ સૌ કાષ્ટએ;
મૂંઝવણું સુત ઝૂમોટો મુંઝવણી, ખોટાવવો ઝટ જોઈએ. ૧૬
- ત્યારે ના કહિ પાર્વતિ સતિયે, ઉચરિ હળવે આમ;
‘પરીક્ષા છે તેની હમણાં, માટે નથિ અહિં કામ.’ ૧૭
- જ્યેષ્ઠ પુત્રની જીવતિને, નહાના નિજ એ સુત સાર;
નિરખી નેત્ર ભરીને ભામા, શોએ વારંવાર. ૧૮
- કાંત નિજ એકાંતમાં જોઈ, એકલા એકવાર;
સાંભળજે આ છોકરાં, ઉચરી જરી આ નાર. ૧૯

* રોગ. § ઔષધથી (જમ જમ ઓસડ ક્યું તેમ તેમ રોગ વધ્યો).

§ પ્રીતિ. § અનુભાષ આ વખતે મુંઝવણની “ગ્રાંડ મેડિકલ કોલેજ”માં દાકતરી વિદ્યા શીખતો હતો.

- ગદગદ સ્વરે એમઃ ખોલતાં, આંખે ભરાયાં પાણી;
નાથ નેત્રે નિરઃવહ્યાં, હચરી શક્યા નહિ વાણી. ૨૦
- ચિથર મન કરિને સ્વામિયે પછિ, બોધ દીધો બેશ;
હે સતી સમજૂ થઈ ભલી, કયમ કરે નિષ્કળ કલેશ. ૨૧
- જન્યું તે સૌ જન્ય નિશ્ચે, નથિ રહેવાનું બેશી;
આ જગત તંત્ર અનિત્ય છે, જન લહાણ તેમાં કો શી? ૨૨
- છે ધર્મ સહાયક અંતનો, આવે ન બીજું કામ;
સ્વજન સુત પિતા સેવકો, નત્ર સહાય આવે નામ. ૨૩
- શરણ સાંચું સચ્ચિદ્ધનનું, જાણ નિશ્ચય નાશ;
ધર્મને નિજ ધામ રાખી, અચળ સુખ દેનાર. ૨૪
- તુજ ભક્તિથી ભગવત રીઝી, ભલું કરવા તારું;
ધાર્યું હશે અહિંથી પણ ઉત્તમ, એમ હું મન ધારું. ૨૫
- આ અનિત્ય વ્યાધી ઘેરત દેહથિ, છોડાવિ તુજને તૂળું;
અજર અમર રુજરહિત* કરિ, સુખ આપવા સંપૂર્ણ. ૨૬
- તેડું આવ્યું છે જાણ નિશ્ચય, દૂર સંશય રાખ;
વિષ તજ આ વિશ્વસુખનું, ચિદ્રૂપ અમૃત ચાખ. ૨૭
- ભાન આવ્યું ભામનીને, શુણી કંથકપદેશ;
માયાનું આવરણ જઈ, અંતરે હવો ઉજેશ. ૨૮
- છે માયા કાયાધારિને, મોહજાળ નાખે એવી;
મૃગમાં રખાવ્યું ભરતમન, બહુ હગાવ્યાં દેવદેવી. ૨૯
- તો પાર્વતીને કેમ કહો તે, ચડપ નવ ચૂકાવે?

અવસાનમાં સુત સ્વામિ વહુ, નિજ પાસ દૃષ્ટે આવે. ૩૦

સાવધ સતી પતિબોધથી થઈ, બેલિ તેણીવાર;

હે કંથ ! હું પરબ્રહ્મ શરણે, જવા છું તૈયાર. ૩૧

કેટલાંક દિવસથી નાથ હું, એ વિચારમાં છું લીન;

માયા અજ્ઞેયે છતિ મન મુજ, કીધ અતિશે લીન. ૩૨

આજે હું છેલ્લી વાર મળિ, વહુ છોડીને નાથ;

શિખ અપિ સારી, મુદ્રિ વિસારી, આપિશ હરિને હાથ. ૩૩

વળણ.

હાથ અપિશ હૃદયિ લેવા, લંજિ મનમાં ભગવાન;

પછિ હું પિયુ કા વાતમાં, ધરિશન માંડે ધ્યાનરે.

કહવું ૩૦મું રાગ એવડો.

‘મોસાળ યધારોરે આજકે બાલુડારે, મારાં લાડકવાયાં બે બાળ.

એ દેશી.

ભેટો મુજને બાનેરે લાખેણાં રૂડાં લડકારે, મારાં ગુણાં રમણ શૃંગાર!

છે આ મેળો છેલ્લોરે, તમે શોક ન કરશો લગાર. ભેટો ૦ ૧

આવો મારાં મીઠારે, હું ફેરવું તમ શિર હથ;

નિરખું નેણુ ભરીનેરે, તૂટશે આંસુઓ આંધ. ભેટો ૦ ૨

સંખી રોલે ધધારીરે, રહેજો હું રાંકડીનાં રતન;

જશ જગમાં શુભ લેજોરે, કરજો જનનાં ઝાઝાં જત. ભેટો ૦

કુળના દીવા પુત્રોરે, થઈને વળણવળે માતી કૃપ;

તાત સોય ઉપજાવીરે, ભગજો તેમના મનની ભૂખ. ભેટો ૦

- ગહગદ સ્વરે એમ ખોલતાં; આંખે ભરાયાં પાણી;
નાથ નેત્રે નિશ્ચય દેખાં; ઉઝરી શક્યા નહિ વાણી. ૨૦
- સ્થિર મન કરિને સ્વામિયે પછિ; બોધ દીધો બેશ;
હે સતી સમજૂ થઈ ભલી; ક્યમ કરે નિષ્કળ કલેશ. ૨૧
- જાતું તે સૌ જાણ નિશ્ચય, નથિ રહેવાનું બેશી;
આ જગત તંત્ર અનિત્ય છે; જન લહાણ તેમાં લે શી? ૨૨
- છે ધર્મ સહાયક અંતનો; આવે ન બીજું કામ;
સ્વજન સુત પિતૃ સેવકો; નત્ર સહાય આવે નામ. ૨૩
- શરણ સાચું સંસ્થિત થવનું; જાણ નિશ્ચય નાર;
ધર્મીને નિજ ધામ રાખી; અચળ સુખ દેનાર. ૨૪
- તુજ ભક્તિથી ભગવાન રીઝી; ભણું કરવા તારું;
ધાર્યું હશે અહિંથી પણ ઉત્તમ; એમ કહું મન ધારું. ૨૫
- આ અનિત્ય વ્યાધી થયે રહેલિ; છોડાવિ તુજને તારું;
અજર અમર રુજરહિત* કરિ, સુખ આપવા સંપૂર્ણ. ૨૬
- તેડું આવ્યું છે જાણ નિશ્ચય, દૂર સંશય રાખ;
વિષ તજ આ વિશ્વ સુખનું; ચિદ્રૂપ અમૃત આખ. ૨૭
- ભાન આવ્યું ભામતીને, શુણી કંથઉપદેશ;
માયાનું આવરણ જઈ, અંતર હવો ઉજેશ. ૨૮
- છે માયા કાયાધારિને, મેહજળ નાખે એવી;
મૃગમાં રખાવ્યું ભરતમન, બહુ ડગાવ્યાં દેવદેવી. ૨૯
- તો પાર્વતીને કેમ કહો તે, ચડખ નવ ચૂકવે?

અવસાનમાં સુત સ્વામિ વહુ, નિજ પાસ દબે આવે. ૩૦
 સાવધ સંતી પતિબોધથી અર્ધ, બેલિ તેણીવાર;
 હે કંથ ! હું પરબ્રહ્મ શરણે, જવા છું તૈયાર. ૩૧
 કેટલાક દિવસથી નાથ હું, એ વિચારમાં છું લીન;
 માયા અન્નેએ જીતિ મન મુજ, કીધે અતિશે લીન. ૩૨
 આન્ને હું છેલ્લી વાર મળિ, વહુ ક્રોધરોને નાથ;
 શિખ અ પિંસારી, મુકિ વિસારી, આપિશ હરિને હાથ. ૩૩
 વળણ.

હાથ આપિશ ક્રોધિલેવા, ભજિ મનમાં ભગવાન;
 પછિ હું પિયુ કા વાતમાં, ધરિશન માંડે વ્યામરે.

કડવું ૩૦મું રાગ ભેવડા.

‘મોસાળ પધારે બાળક આડકારે, મારાં લાડકવાયાં બે માળ.

એ દેશી.

ભેટો મુજને ભાવેલા બેણાં રડાં લડકારે, મારાં ગુણાં રમણ શૃંગાર!

છે આ મેળો છેલ્લો, તમે શોક ન કરશો લગાર. ભેટો ૧

આવો મારાં મીઠારે, હું ફેરું તમ શિર હથ;

નિરખું નેણ ભરીનેરે, તૂટશે આંખો સાંથ. ભેટો ૨

સંપી સ્નેહ ધધારીરે, રહેજો હું રાંકડીનાં રત્ન;

જશ જગમાં શુભ લેજેરે, કરજો જાતનાં ઝાઝાં જત. ભેટો ૩

કુળના દીવા પુત્રારે, થઈને વળણ વળે માતી કૂળ;

તાત સોપ ઉપજાવીરે, ભગજો તેમના મનની ભૂખ. ભેટો ૪

- ગદગદ સ્વરે એમઃ ખોલતાં; આંખે ભરાયાં પાણી;
નાથ નેત્રે નિરઘણાં; ઉઘરી શક્યા નહિ પાણી. ૨૦
- સ્થિરઃ મન કરિને; સ્વામિયે પછિ; બોધ દીધો બેશ;
હે સતી સમજૂ થઈ ભક્તી; ક્યમ કરે નિષ્કળ કલેશ. ૨૧
- જાન્યું તે સૌ જાન્ય નિશ્ચે, નથિ રહેવાનું બેશી;
આ જગત તંત્ર અનિત્ય છે; જન લહાણ તેમાં લે શી? ૨૨
- છે ધર્મ સહાયક અંતનો; આવે ન બીજું કામ;
સ્વજન સુત પિતૃ સેવકો; નર સહાય આવે નામ. ૨૩
- શરણ સાંચું સંસ્થિત થનનું; જાણ નિશ્ચય નાર;
ધર્મીને નિજ ધામ રાખી; અચળ સુખ દેનાર. ૨૪
- તુજ ભક્તિથી; ભગવન રીઝી; ભલું કરવા તારું;
ધાર્યું હશે અહિંથી પણ ઉત્તમ, એમ હું મન ધારું. ૨૫
- આ અનિત્ય વ્યાધી ઘેરત દેહથિ; છોડાવિ તુજને તૂણું;
અજર-અમર રુજરહિત* કરિ, સુખ આપવા સંપૂર્ણ. ૨૬
- તેડું આવ્યું છે જાણ નિશ્ચય, દૂર સંશય રાખ;
વિષ તજ આ વિશ્વસુખનું; ચિરૂપ-અમૃત ચાખ. ૨૭
- ભાન આવ્યું ભામનીને, શુણી કંથઉપદેશ;
માયાનું આવરણ જઈ, અંતર હવો ઉજેશ. ૨૮
- છે માયા કાયાધારિને, મેહજળ નાખે એવી;
મૃગમાં રખાવ્યું ભરતમન, બહુ ડગાવ્યાં દેવદેવી. ૨૯
- તો પાર્વતીને કેમ કહો તે, ચડપ નવ ચૂકવે?

અવસાનમાં મૃત સ્વામિ વહુ, નિજ પાસ દૃષ્ટે આવે. ૩૦

સાવધ સતી પતિબોધથી અર્ધ, બેલિ તેણીવાર;

હે કંથ ! હું પરબ્રહ્મ શરણે, જવા છું તૈયાર. ૩૧

કેટલાકે દિવસથી નાથ હું, એ વિચારમાં છું સ્તીન;

માયા અજ્ઞેયે જીતિ મન મુજ, ક્રીધ અતિશે સ્તીન. ૩૨

આજે હું છેલ્લી વાર મળિ, વહુ છંકસને નાથ;

શિખ અ પિ સારી, મુકિ વિસારી, આપિશ હરિને હાથ. ૩૩

વળણ.

હાથ આપિશ ઉઠાવિ લેવા, ભજિ મનમાં ભગવાન;

પછિ હું પિયુ કા વાતમાં, ધરિશન માંડું ધ્યાનરે.

કડવું ૩૦ મું. રાગ મેવડા.

મોસાળ પધારે આજકે બાહુકારે, મારાં લાડકવાયાં બે માળ.

એ દેશી.

ભેટો મુજને ભાતેરે લાખેણાં રડાં લડકારે, મારાં ગુણાં રમણ શૃંગાર!

છે આ મેળો છેલ્લોરે, તમે શોક ન કરશો લગાર. ભેટો ૦ ૧

આવો મારાં મીકારે, હું ફેરવું તમ શિર હથ;

નિરખું તેણુ ભરીતેરે, તૂટશે આંખેણાં સાંથ. ભેટો ૦ ૨

સંપી રનેહ ધંધારીરે, રહેજો હું રાંકડીનાં રતન;

જશ જગમાં શુભ લેજેરે, કરજો જાતનાં ઝાઝાં જતન. ભેટો ૦

કુળના દીવા પુત્રોરે, થઈને વખણાવજો માતી કૂખ;

તાત તોપ ઉપજાવીરે, ભગજો તેમના મનની ભૂખ. ભેટો ૦

* ગુણલાહ — વગેરે પુત્ર. † રમણભાઈ — ન્હાનો પુત્ર.

- ગદગદ સ્વરે એમ ખોલતાં; આંખે ભરાયાં પાણી;
નાથ નેત્રે નિરઝવણી; હસરી શક્યા નહિ પાણી. ૨૦
- ચિથર મન કરિને સ્વામિયે પછિ; બોધ દીધો બેશ;
હે સતી સમજૂ થઈ ભલી; ક્યમ કરે નિષ્કળ કલેશ. ૨૧
- જાયું તે સૌ જન્ય નિશ્ચ, નથિ રહેવાનું બેશી;
આ જગત તંત્ર અનિત્ય છે; જન લહાણ તેમાં લે શી? ૨૨
- છે ધર્મ સહાયક અંતનો; આવે ન ખીણું કામ;
સ્વજન સુત પિત સેવકો; નત્ર સહાય આવે નામ. ૨૩
- શરણ સાંચું સચ્ચિદ્ધનનું; જાણ નિશ્ચય નાશ;
ધર્મીને નિજ ધામ રાખી; અશ્વળ સુખ દેનાર. ૨૪
- તુજ ભકિતથી; ભગવન સીઝી; ભલું કરવા તારું;
ધાર્યું હશે અહિંથી પણ ઉત્તમ; એમ હું મન ધારું. ૨૫
- આ અનિત્ય વ્યાધી ઘસત દેહથિ; છેડાવિવતુજને તૂટું;
અજર અમર રુજરહિત* કરિ, સુખ આપવા સંપૂર્ણ. ૨૬
- તેડું આળ્યું છે જાણ નિશ્ચય, દૂર સંશય રાખ;
વિષ તજ આ વિશ્વસુખનું; ચિદ્રૂપ અમૃત આખ. ૨૭
- ભાન આળ્યું ભામનીને, શુણી કંથઉપદેશ;
માયાનું આવરણ જઈ, અંતર હવો ઉજેશ. ૨૮
- છે માયા કાયાધારિને, મેહજળ નાખે એવી;
મૃગમાં રખાળ્યું ભરતમન, બહુ ડગાળ્યાં દેવદેવી. ૨૯
- તો પાર્વતીને કેમ કહો તે, ચડ્ય નવ ચૂકાવે?

અવસાનમાં મૃત સ્વામિ વહુ, નિજ પાસ દૃષ્ટે આવે. ૩૦

સાવધ સતી પતિગોધથી અર્ધ, બેલિ તેણીવાર;

હે કંથ ! હું પરશ્વલ શરણે, જવા છું તૈયાર. ૩૧

કેટલાક દિવસથી નાથ હું, એ વિચારમાં છું સ્ત્રીન;

માયા અજોયે છતિ મન મુજ, કીધ અતિશે દીન. ૩૨

આજે હું છેલ્લી વાર મળિ, વહુ ઈકસને નાથ;

શિખ અ પિ સારી, મુકિ વિસારી, આપિશ હરિને હાથ. ૩૩

વર્ણણ.

હાથ આપિશ હૃદયિ લેવા, લજિ મનમાં ભગવાન;

પછિ હું પિયુ કા વાતમાં, ધરિશ ન માંડે ધ્યાનરે.

કડવું ૩૦ મું રાગ એવડા.

મોસાળ પધારે આગકે બાહુડારે, મારાં લાડકવાયાં બે માળ.

એ દેશી.

ભેટો મુજને ભાવેલાખેણાં રૂડાં લડકારે, મારાં ગુણા રમણ શૃંગાર!

છે આ મેજો છેડોરે, તમે શોક ન કરશો લગાર. ભેટો ૦ ૧

આવો મારાં મીઠારે, હું ફેરવું તમ શિર હથ;

નિરખું નેણુ ભરીનેરે, તુઝી આપણો સાથ. ભેટો ૦ ૨

સંપી સ્નેહ વધારીરે, રહેજો હું રાંકડીનાં રત્ન;

જશ જગમાં શુભ લેજેરે, કરજો જનતાં ઝાઝાં જત. ભેટો ૦

કુળના દીવા પુત્રારે, અઠમે વખણાવજો માતી દૂખ;

તાત તોપ હપખતીરે, ભગજો તેમના મનની ભૂખ. ભેટો ૦

* ગુલાલાઈ — સ્વર પુત્ર. † રમણભાઈ — નંદાનો પુત્ર.

- ગદગદ સ્વરે એમ બોલતાં; આંખે ભરાયાં પાણી;
નાથ નેત્રે નિરઘણાં, હિચરી શક્યા નહિ વાણી. ૨૦
- સ્થિર મન કરિને સ્વામિયે પ્રછિ; બોધ દીધો બેશ;
હે સતી સમજૂ થઈ ભણી ક્યમ કરે નિઃકળ કલેશ. ૨૧
- જન્યું તે સૌ જન્ય નિશ્ચે, નથિ રહેવાનું બેશી;
આ જગત તંત્ર અનિત્ય છે; જન લહાણ તેમાં લેશી? ૨૨
- છે ધર્મ સહાયક અંતનો; આવે ન બીજું કામ;
સ્વજન સુત પિતા સેવકો, નત્ર સહાય આવે નામ. ૨૩
- શરણ સાંચું સચ્ચિદ્ધનનું; જાણ નિશ્ચય નાર;
ધર્મીને નિજ ધામ રાખી; અચળ સુખ દેનાર. ૨૪
- તુજ ભકિતથી; ભગવન રીઝી; ભણું કરવા તારું;
ધાર્યું હશે અહિંથી પણુ ઉત્તમ, એમ હું મન ધારું. ૨૫
- આ અનિત્ય વ્યાધી ઘેરત દેહથિ; છોડાવિ તુજને તૂણી;
અજર અમર રુજરહિત કરિ, સુખ આપવા સંપૂર્ણ. ૨૬
- તેડું આવ્યું છે જાણ નિશ્ચય, દૂર સંશય રાખ;
વિષ તજી આ વિશ્વસુખનું; ચિદ્રૂપ અમૃત આપ. ૨૭
- ભાન આવ્યું ભામનીને, શુણી કંથકપદેશ;
માયાનું આવરણ જઈ, અંતર હવો ઉજેશ. ૨૮
- છે માયા કાયાધારિને, મેહજળ નાખે એવી;
મૃગમાં રખાવ્યું ભરતમન, બહુ ડગાવ્યાં દેવદેવી. ૨૯
- તો પાર્વતીને કેમ કહો તે, ચડપ નવ ચૂકાવે?

અવસાનમાં સુત સ્વામિ વહુ, નિજ પાસ દુષ્ટે આત્રે. ૩૦

સાવધ સતી પતિબોધથી અર્ધ, બેલિ તેણીવાર;

હે કંથ ! હું પરબ્રહ્મ શરણે, જવા છું તૈયાર. ૩૧

કેટલાક દિવસથી નાથ હું, એ વિચારમાં છું લીન;

માયા અજ્ઞે છતિ મન મુજ, કીધ અતિશે લીન. ૩૨

આજે હું છેલ્લી વાર મળિ, વહુ છોકરાને નાથ;

શિખ અ પિ સારી, મુકિ વિસારી, આપિશ હરિને હાથ. ૩૩

વળણ.

હાથ અપિશ છૂલિ લેવા, લજિ મનમાં લગવાન;

પછિ હું પિયુ દા વાતમાં, ધરિશ ન મારે વ્યાનરે.

કડવું ૩૦ મું રાગ મેવડા.

મોસાળ પધારોરે આજકે બાલુકારે, મારાં લાડકવાયાં બે માળ.

એ દેશી.

ભેટો મુજને ભાતેરે લાખેણાં રૂડાં લડકારે, મારાં ગુણાં રમણાં શૃંગાર!

છે આ મેળો છેલ્લોરે, તમે શોક ન કરશો લગાર. ભેટો ૦ ૧

આવો મારાં મીઠારે, હું ફેરવું તમ શિર હથ;

નિરખું નેણ ભરીનેરે, તુલશે આજેણાં અંધ. ભેટો ૦ ૨

સંપી સ્નેહ મંધારીરે, રહેજો હું રાંકડીનાં રત્ન;

જશ જગમાં ગુલ લેજેરે, કરજો જાતનાં ઝાઝાં જત. ભેટો ૦

કુળના દીવા પુત્રારે, થઈને વખણાવજો માતી કૃપ;

તાત તોપ ઉપજતીરે, લગજો તેમના મનની ભૂખ. ભેટો ૦

* ગુણાભાઈ—અગ્રે પુત્ર. † રમણભાઈ—મહાનો પુત્ર.

- નિજ વિયોગનું દુખ વહાલાને દર્ધ ગર્ધ પ્રભુ આવાસે. ૧૨
- વિયોગ સુતવધુ સહિ ન શકી, સાસૂનો વહુ શૃંગાર;
ઉપકારિણિ નિજ સાસુ વિરહના, ધીક્યા ઉર અંગાર. ૧૩
- મેં બદલો કરિશ રીત ન વાળ્યો, રો! સાસૂ ગુણુ કેરો;
શે.ય એહ સુંદરિ મન વ્યાખ્યો, ફળ્યો નહી મુજ કેરો. ૧૪
- રડવાકુટવારિતપર સતિનો, પૂર્ણ હતો ધિક્કાર;
તેથી લૌકિક તેનું તેનું, ન કર્યું તેણીવાર. ૧૫
- સ્મશાન શય સતિનું લઈ જવા, ભીડ થઈ અતિ ભારે;
નાત અતે પર નાતનણા જન, આવ્યા સતિ પતિ દારે. ૧૬
- દહનક્રિયા કરિ સાંતવન કીધું, બહુ મિત્રેએ ફરિને;
ભાઈ ન શોચ કરશે કરશે, થયું જે કંઈ ગમિયું હરિને. ૧૭
- પાર્વતિ દેહ પડ્યા પછિથી, દશ માસે સુનની દારા;
અકસ્માત એની પાસે જઈ પહોંચી સ્મરિ ગુણુ સારા. ૧૮
- જાણે પ્રત્યુપકાર વાળવા, ગર્ધ વહુ એમ ગણાયું;
તારુણી મન સર્વ તણ, નિજ સાસૂ સમિપ તણાવ્યું.

વળણુ.

તણાયું મેં શૃંગારનું, સાસૂ સેવન માટ;
વદ છઠ વૈશાખે * વળી વનિતા સ્વર્ગનિ વાટરે. ૧

કડવું ૩૧ મું. રાગ ધનાશ્રી.

સતિ પાર્વતિ પરલોક ગર્ધ, રહિ કીર્તિ કયા અહિં તેનીજ;
જયમ કેતકિ જુઈજાઈ આઈ થઈ, પરિમળ દાખે તેનીજ. ૧

- પત્નીના ઉપયોગ તણા, અતિ ઉત્તમ ગુણુ છે એમાંજ. ૧૨
- જે નારી સારી રીતે આ ચરિત્ર ધરશે ધ્યાનજ;
સતીપણું શુદ્ધ પ્રાપ્ત કરીને, સ્વર્ગે જશે નિદાનજ. ૧૩
- વિરૂપાને વશ થાશે વદ્ધજ, પાર્વતિ-ચરિત્ર પઢતાંજ;
જશ જગમાં ઝાઝો વિસ્તરશે, નડતર નહિ રહે નડતાંજ. ૧૪
- રાસલીલા કરતાં ઉપયોગી છે પાર્વતિ-ગુણુ-પુસ્તકજ;
સધવાને સાંઝળવા જેવું, તારકમંત્ર શું આ તકજ. ૧૫
- બાળાએને બોધજનક છે, નીવડવા શુભ નારીજ;
ચરિત્ર આ ચતુરાનું સુંદર, પતિની હોવા પ્યારીજ. ૧૬
- બ્યારે શુણે કે વાંચે ભારે, તે છે ક્ષણ દેનારજ;
બારે માસ તણું તીરથ, સતિચરિત્ર છે આ ચારજ. ૧૭
- સંવત્ આગણીશ છેતાળિશનાં, વિક્રમાર્કના વર્ષેજ;
પોષે શુદ્ધ તેરશ ભૃગુવારે, સતીચરિત્ર સહર્ષેજ. ૧૮
- પૂર્ણ કર્યું પ્રેમે પદ્યધે અલ્પ મતીથી આ મેંજ;
રાજરામાત્મજ કવિ પદરજ, નામે ગણપતરામેજ. ૧૯

38617

વળણ.

ગણપતરામ ભજિ રામને, દે રૂડી આશીષ;

એતિવિદ્યા બોલજો, જય જય શ્રી જગદીશરે. ૧

